

Projekt

z dnia 5 stycznia 2022 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY GMINY LUBASZ**

z dnia 13 stycznia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubasz na lata 2022-2025

Na podstawie art.7 ust. 1 pkt 9 i art.18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. - o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2021r. poz. 1372 ze zmianami) oraz art. 87 ust.1-4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. - o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021r. poz. 710 ze zmianami)

Rada Gminy Lubasz

uchwala, co następuje :

§ 1. Przyjąć do realizacji Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubasz na lata 2022-2025 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierzyć Wójtowi Gminy Lubasz

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Załącznik do uchwały Nr

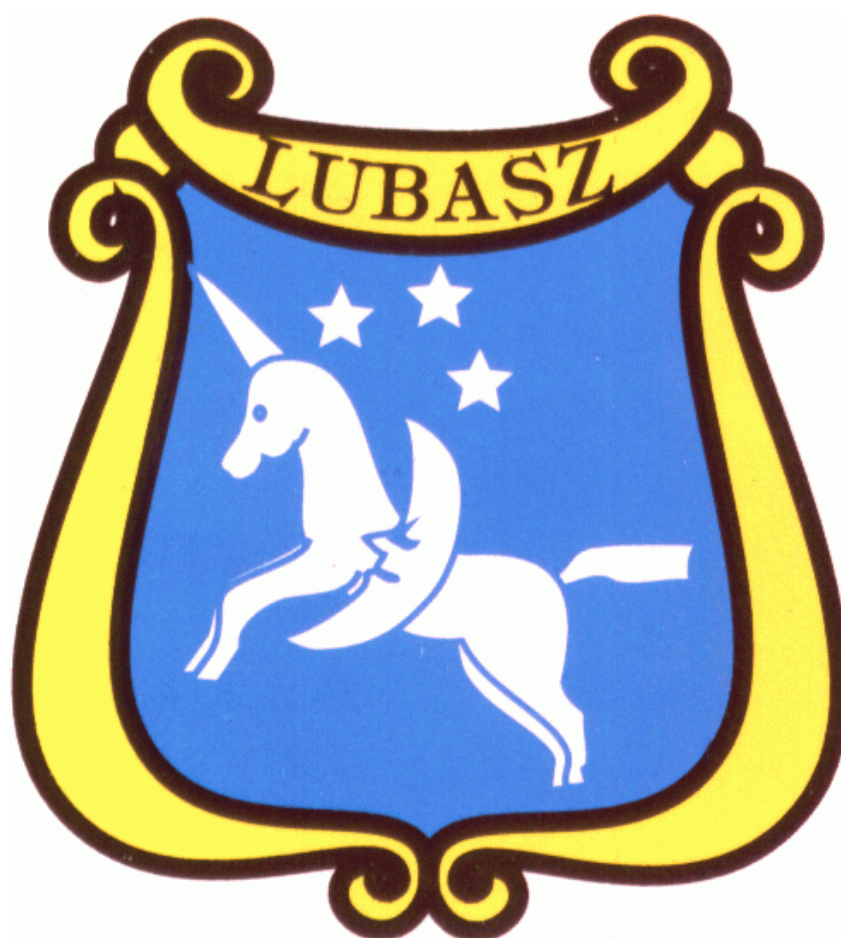
Rady Gminy Lubasz

z dnia 13 stycznia 2022 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY LUBASZ

NA LATA 2022 – 2025

LUBASZ

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	11
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	12
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	20
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	20
5.1.2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030.....	22
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	23
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	24
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	24
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	25
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	28
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	29
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	31
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	35
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	36
6.5. Zabytki archeologiczne.....	36
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	37
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	37
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	37

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	42
7. Dziedzictwo niematerialne.....	44
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	47
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	47
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	50
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	57
8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	58
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	59
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	72
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	75
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	75
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	76
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	77
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	79
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	79
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	83
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	84
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	85

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są

bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Lubasz związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Lubasz na lata 2022-2025 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Lubasz położona jest w zachodniej części Polski. Posiada status wiejskiej i administracyjnie należy do powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego, położonego w północno-zachodniej części województwa wielkopolskiego. Stanowi jedną spośród ośmiu gmin tworzących powiat, zajmując 9,3 % jego powierzchni, na skraju Puszczy Noteckiej. Siedzibą władz samorządowych i zarazem lokalnym ośrodkiem handlowo – usługowym oraz kulturalnym dla mieszkańców gminy jest miejscowość Lubasz, największy ośrodek osadniczy z ponad 3200 mieszkańcami, położony w północno-wschodniej części gminy, który od wschodu graniczy z jeziorem Lubaskim zwanym potocznie Dużym, rozlokowany przy DW nr 182 relacji Ujście – Międzychód. Gmina w latach 1975–1998 administracyjnie należała do ówczesnego województwa pilskiego.

Powierzchnia gminy wynosi nieco ponad 167 km². Użytki rolne zajmują ok. 47 % powierzchni gminy, również niemal identyczny procent zajmują tereny leśne, których większość należy do kompleksu leśnego Puszczy Noteckiej, natomiast grunty pod wodami pochłaniają 1,6 % terytorium gminy. Część terenów o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych została objęta ochroną przyrodniczą, są to: Obszar Specjalnej Ochrony Puszcza Notecka oraz Specjalny Obszar Ochrony Dolina Noteci, należące również do sieci NATURA 2000.

Gmina zamieszkiwana jest przez 7595 mieszkańców (stan wg danych gminy na 31.12.2020 r.), co stanowi 8,7 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 46 os./km². Sieć osadniczą tworzy 15 sołectw: Antoniewo, Dębe, Bzowo-Goraj, Jędrzejewo, Kamionka, Klempicz, Krucz, Kruteczek, Lubasz, Miłkowo, Nowina, Prusinowo, Sławno, Sokołowo, Stajkowo. Gmina sąsiaduje:

- od zachodu z gminą Wieleń,
- od północy z gminą Czarnków,
- - od wschodu z gminą Połajewo,
- - od południa z gminą Obrzycko, z powiatu szamotulskiego,
- - od południowego zachodu z gminą Wronki, z powiatu szamotulskiego.

Jednostki osadnicze łączy sieć dróg gminnych i powiatowych, a także trzy drogi wojewódzkie: nr 182 (Międzychód - Wronki - Piotrowo - Czarnków - Ujście), nr 153 (Siedlisko - Runowo - Gajewo - Ciszkowo - Goraj - Lubasz) oraz nr 140 (Wronki - Jasionna - Krucz - Ciszkowo). Przez gminę przebiegają także linie kolejowe: nr 236 Wągrowiec – Rogoźno – Bzowo Goraj oraz linia nr 390 Bzowo Goraj – Czarnków; podjęto działania związane z modernizacją i uruchomieniem nieczynnych obecnie w ruchu pasażerskim linii.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski prof. Jerzego Kondrackiego gmina położona jest na terenie dwóch mezoregionów: Kotliny Gorzowskiej, będącej fragmentem Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, obejmującej południowo-zachodnią część gminy i jej północne krańce, a także do Pojezierza Chodzieskiego, należącego do makroregionu Pojezierze Wielkopolskie, zajmującego pozostałą część gminy. W bardzo urozmaiconej i zróżnicowanej wysokościowo rzeźbie terenu występują liczne morenowe pagórki i wzniesienia, w tym tzw. oz lubaski, wały wydmore, wąwozy i jary, formy rynnowe z jeziorami. Deniwelacja pomiędzy najniższym punktem w południowo-zachodniej części gminy, w dolinie rzeki Smolnicy (60 m n.p.m.), a najwyższym punktem terenu w rejonie północno-wschodnim (125,6 m n.p.m.) wynosi ponad 60 m.

Wody powierzchniowe należą do dorzecza Warty. Najważniejszym elementem sieci hydrograficznej w gminie jest rzeka Gulczanka, lewy dopływ Noteci, przepływająca przez centralną część gminy. Występują też niewielkie rzeki: Miała, wypływająca z największego jeziora w gminie Jeziora Kruteckiego, Smolnica, Kanał Lubaski, Lubaska Struga wypływająca z Jeziora Lubaskiego, łącząca go z rzeką Gulczanką. Do większych zbiorników wodnych należą wspomniane wyżej jeziora: Jezioro Kruteckie i Jezioro Lubaskie oraz Jezioro Długie Błota.

Na terenie gminy występują pospolite bogactwa naturalne – złoża kruszyw w postaci pisku - eksploatowane w Klempiczu oraz torf i gytia. Gmina położona jest też w obszarze złóż geotermalnych, które mogą mieć zastosowanie w balneologii i być źródłem energii odnawialnej.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty wskazują, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych, a ich rozwój przestrzenny nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym i ukształtowaniem terenu. Liczniesze ślady osadnictwa na omawianych terenach pochodzą z okresu wpływów rzymskich w pierwszych wiekach naszej ery. W tym czasie ziemie te odwiedzane były przez kupców rzymskich, którzy wyprawiali się tutaj po bursztyn. Według niektórych naukowców w okolicach Lubasza, na jednym z odgałęzień szlaku bursztynowego, miała istnieć faktoria rzymska *Limioseleion*, uwidoczniiona na mapie geografą rzymskiego Klaudiusza Ptolemeusza w 150 r. n.e. W XI w. tereny gminy Lubasz należały najprawdopodobniej do kasztelanii czarnkowskiej, graniczącej z kasztelaniami rogozińską i ujską. Na przełomie XI/XII w. tereny na linii Warta - Noteć były miejscem ciągłych walk. Pierwotnie polskie, później dostały się w ręce Pomorzan, a odzyskał je Bolesław Krzywousty, który opanował linię Noteci w 1102 r. Na przełomie XIII/XIV w. zmalała rola i znaczenie kasztelanii. Wprowadzony w XIV w. przez króla Kazimierza Wielkiego nowy podział administracyjny na powiaty i województwa, włączył Lubasz oraz okoliczne tereny do powiatu i województwa poznańskiego.

Po I rozbiore Polski w 1772 r. tereny gminy znalazły się w zaborze pruskim. W latach 1807 - 1815 należały do Księstwa Warszawskiego, administracyjnie do departamentu bydgoskiego, w powiecie pilskim, a po Kongresie Wiedeńskim zostały ponownie wcielone do Prus, w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego, w rejencji bydgoskiej, w powiecie czarnkowskim. Natomiast po wydarzeniach Wiosny Ludów 1848 – 1849, kiedy to

Księstwo Poznańskie straciło swoją autonomię, nadal należały do Prus w Prowincji Poznańskiej. W czasie I wojny światowej omawiane tereny znalazły się pod okupacją cesarskich Niemiec. Mieszkańcy gminy czynnie wsparli zwycięskie Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 r., poprzedzające odzyskanie niepodległości. Punktem dyspozycyjnym dla działań powstańczych zostało Stajkowo, a dowódcą sił powstańczych Ziemi Nadnoteckiej został ówczesny właściciel Stajkowa Zdzisław Orłowski. W 1919 r. na mocy postanowień Traktatu Wersalskiego tereny gminy Lubasz w całości zostały przyłączone do Polski. Administracyjnie leżały w granicach powiatu czarnkowskiego w województwie poznańskim. Międzywojenny okres stabilizacji przerwał wybuch II wojny światowej, w czasie której tereny gminy wcielono do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”, rejencji poznańskiej. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Źródła pisane wskazują, iż wiele miejscowości w gminie posiada średniowieczną metrykę i stanowiły wówczas własność szlachecką, np. Lubasz, założony przy drodze z Szamotuł do Czarnkowa przez Obrzycko, będącej jedną z odnóg szlaku wiodącego z Poznania na Pomorze, wzmiankowany jest w 1288 r., jako gniazdo rycerskiego rodu Radwanów, którego przedstawiciele przyjęli z czasem nazwisko Lubaskich herbu Radwan. Sławno wymieniają dokumenty z 1386 r., Bzowo jest wzmiankowane w 1394 r., Krucz - 1399 r., Dębe - 1418 r., Sokołowo - 1454 r., Goraj - 1497 r., a Klempicz w 1499 r. Z nieco późniejszego okresu, z 1580 r. pochodzą pierwsze wzmianki o wsiach Prusinowo i Stajkowo. Wówczas obszar obecnej gminy Lubasz podzielony był na kilka mniejszych majątków ziemskich. Miejscowości Bzowo (razem z osadą Nowina) oraz Dębe wchodziły w skład rozległych dóbr czarnkowskich, należących od k. XVIII w. do lat 80-tych XIX w. do rodziny Świniarskich. Osobne majątki dworskie tworzyły Stajkowo (razem z Pieczyskiem) i Sławno (razem z folwarkiem Dulinowo, Kamionka i Zmysłowo). Majątek Krucz do 1841 r. wchodził w skład dóbr lubaskich, później od 1873 r., razem z Gorajem oraz wsiami Klempicz i Kruteczek należał do rozległej posiadłości Hochbergów. Prusinowo początkowo należało do dóbr czarnkowskich, później do dominium lubaskiego. W 1835 r. Lubasz oraz ziemie wchodzące w skład dominium przeszły na Szułdryńskich i aż do 1939 r. należały do potomków tego rodu.

Wspomniane majątki były obszarami rolniczymi, z lokalną produkcją

opartą o funkcjonujące dworskie folwarki. Również rozwijające się na przestrzeni XIX w. drobne rzemiosło i przemysł, wykorzystując miejscowe surowce, były z nimi związane. Gorzelnie i cegielnie funkcjonowały w Lubaszu i Sławnie; w Sławnie działały maślarnia i fabryka serów, w Stajkowie na terenie folwarku założono niewielką fabrykę krochmalu i torfiarnię, a w oparciu o miejscową hodowlę bydła działała również fabryka serów. W Jędrzejewie funkcjonował młyn, a w Dębem wiatrak koźlak. W 1896 r. nowe akcenty w krajobraz kulturowy gminy wniosła linia kolejowa Krzyż - Rogoźno i związane z nią obiekty, co przyczyniło się do pewnego ożywienia gospodarczego tych terenów. Rozwojowi gospodarczemu służyła też krótkotrwała działalność głębinowej kopalni węgla brunatnego, którą Hochbergowie założyli w Kruczu pod koniec XIX w. Zachowanym śladem pokopalnianym są trzy zalane wodą szyby (na północ od linii kolejowej) oraz drewniane budynki przy stacji, stanowiące dawną zabudowę osiedla górniczego.

Gmina związana jest z biografią znanych postaci historycznych, np.

- W Bzowie w 1790 r. urodził się Onufry Adalmar Radoński, oficer, przyszły pułkownik wojsk napoleońskich, awansowany za udział w 1812 r. w wyprawie moskiewskiej, gdzie został ranny. Za swą działalność patriotyczną represjonowany przez zaborców rosyjskiego i pruskiego, wydalony z kraju, osiadł w Szwajcarii, gdzie zmarł 29.10.1830 r. w Lugano. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Virtutti Militari oraz Kawalerem Legii Honorowej.
- W Lubaszu urodził się działacz społeczno-polityczny, pisarz, ks. Józef Kłós (1870-1938), współzałożyciel i długoletni redaktor „Przewodnika Katolickiego”, prezes Towarzystwa Wstrzemięźliwości „Jutrzenka” i jego delegat w Międzynarodowym Kongresie Przeciwalkoholowym w Brukseli w 1897 r. Po pierwszej wojnie światowej wspierał materialnie polski ruch antyalkoholowy.
- Na lubaskim cmentarzu, w rodzinnym grobowcu Włodzimierza Raczyńskiego, pochowany został pułkownik Zdzisław Orłowski (1892-1982), który na prośbę kuzyna W. Raczyńskiego podjął w Stajkowie działania konspiracyjne przygotowujące do powstania przeciw Niemcom, dowódca IV Okręgu Wojskowego w Powstaniu Wielkopolskim, organizator kompanii powstańczych w Czarnkowie i Lubaszu, również uczestnik III powstania śląskiego oraz II wojny światowej. Honorowy obywatel Lubasza i Czarnkowa.

- Również na lubaskim cmentarzu spoczywa Bronisław Paszyński (1885-1948), zasłużony leśnik, od 1945 r. kierownik Leśnego Ośrodka Szkoleniowego w zamku gorajskim, twórca i kierownik Liceum Leśnego w Goraju.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, np.: na lubaskim przykościelnym cmentarzu znajduje się pomnik na zbiorowej mogile Powstańców Wielkopolskich, z sentencją "Przechodniu: ucz się od nas, jak kochać Ojczyznę". W pobliżu kościoła parafialnego w Lubaszu stoi rzeźba św. Huberta, patrona myśliwych i leśników. Przy ulicy Mickiewicza znajduje się tablica upamiętniająca 400 lat praw miejskich Lubasza. W Sokołowie, przy szosie drogi wojewódzkiej nr 182, zachował się pomnik z 1925 r. w formie piramidy, upamiętniający zmarłego w tym miejscu Piotra Kurzawskiego, przez 50 lat pełniącego funkcję leśniczego w dobrach lubaskich. Również przy drodze wojewódzkiej nr 182, w okolicy Sokołowa, w miejscu lądowania w dniu 7 września 1944 r. spadochroniarzy polskich i radzieckich, którzy w obrębie Puszczy Noteckiej prowadzili działania rozpoznawcze dla potrzeb przyszłych walk o Wał Pomorski, znajduje się im poświęcony oraz rodzinie Furmanów, która za udzielenie spadochroniarzom pomocy została zamordowana, monumentalny pomnik autorstwa Jerzego Sobocińskiego; obecnie trwa procedura w sprawie zmiany charakteru pomnika, gdyż w ocenie Instytutu Pamięci Narodowej jest on niezgodny z ustawą dekomunizacyjną. W miejscowości Dębe, przy wjeździe do wsi znajduje się kamień upamiętniający 600-lecie wsi, tzw. Stalowe Dęby oraz 50 symbolicznie zasadzonych dębów.

W krajobrazie kulturowym gminy, w miejscowościach: Bzowo, Dębe, Jędrzejewo, Krucz, Sławno, Sokołowo, Stajkowo występują małe obiekty kultowe typu kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, legendy, obrzędy, postaci i zdarzenia historyczne, nazewnictwo - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji

turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Lubasz na lata 2022-2025* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021, poz. 1372 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.), która nakłada na gminę następujące

obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie

substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości

zabytków,

- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi

poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r., poz. 1372 ze zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020, poz. 1219 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek

sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021, poz. 1098 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021 r., poz. 741 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorzady obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r., poz. 1990 ze zm.)

Ustawa określa, w art. 13 ust 4, iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek

odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2020 r., poz. 1333 ze zm.)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyłym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku

rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1. 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r., poz. 1170 ze zm.)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące

priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*". Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także

aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. Głównym celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Szczególny nacisk położono na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, gdyż decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony dziedzictwa kulturowego wymieniono:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary o znaczeniu przyrodniczym i kulturowym poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenów

o niższym reżimie ochronnym,

- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonej zabudowy.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za

modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVII/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jednaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię

osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

- a) wzmocnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim,
- b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy,
- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi,
- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,
- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem
- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,
- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo,
- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem,
- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych,
- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi,
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działań:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów

zabytkowych,

- opieka nad zabytkami archeologicznymi.

2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,

- promocja dziedzictwa lokalnego,

- wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.

4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,

- upowszechnianie wiedzy o regionie.

5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,

- propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,

- włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,

- udostępnianie obiektów zabytkowych,

- wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

BZOWO

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., ok. 1880 r.,

Rejestr zabytków nr A-1380 z dnia 23.02.1973 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-410 z dnia 12.03.1982 r.

DĘBE

PARK DWORSKI, ul. Obornicka, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-411 z dnia 12.03.1982 r.

WIATRAK KOŻLAK, drew., poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-318/18 z dnia 23.09.1977 r.

KLEMPICZ

CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-706 z dnia 13.06.1990 r.

KRUCZ

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., ok. 1830 r., przebud. 1939 r.,

Rejestr zabytków nr 7/Wlkp/A z dnia 21.05.1999 r.

b. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 7/Wlkp/A z dnia 21.05.1999 r.

LUBASZ

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP, ul. Kościelna:

a. kościół, mur., 1750-1761 r.,

Rejestr zabytków nr 1093/Wlkp/A z dnia 16.01.1953 r.

b. cmentarz przykościelny, 1761 r.,

Rejestr zabytków nr 1094/Wlkp/A z dnia 13.06.1990 r.

b. dzwonnica, mur., 1856 r.,

Rejestr zabytków nr 1092/Wlkp/A z dnia 17.06.2020 r.

c. plebania nr 2, mur., poł. XIX, XX w.

Rejestr zabytków nr 1095/Wlkp/A z dnia 29.11.1968 r.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. Ustronna, XVII w.

Rejestr zabytków nr A-673 z dnia 10.04.1990 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWY, ul. Wiejska:

a. pałac, mur., 1756 r., przebud. 2 ćw. XIX w., 1911 r.,

Rejestr zabytków nr 1-4/4/52 z dnia 31.01.1952 r.

c. oficyna, mur., 1835 r., przebud. 1930 r.,

Rejestr zabytków nr 6/A z dnia 30.10.1964 r.

b. park, XVIII-XIX w.

Rejestr zabytków nr 6/A z dnia 30.10.1964 r.

SŁAWNO

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., ok. 1880 r.,

Rejestr zabytków nr A-1522 z dnia 31.05.1974 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-422 z dnia 28.11.1968 r.

STAJKOWO

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-463 z dnia 12.10.1983 r.

DWÓR, mur.-drew., *nr rej. 73/1/58 z dnia 03.11.1958 r.* – korpus dworu nie istnieje; zachowany alkierz południowy i szczytkowo dobudówki północne.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BZOWO

KAPLICZKA Z RZEŻBĄ ŚW. WAWRZYŃCA, mur., XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

a. pałac nr 1, mur., ok. 1880 r.,

b. park, 2 poł. XIX w.,

c. stodoła, mur., XIX w.,

d. dom robotników folwarcznych nr 2, mur./szach, 1 poł. XIX w.

DĘBE

KAPLICZKA, ul. Poznańska, mur., 1851 r.

KAPLICZKA, ul. Starowiejska 5, mur., 1945 r.

ZESPÓŁ DWORSKO – PARKOWY: ul. Obornicka:

a. dwór nr 4 (d. 83), mur., 2 poł. XIX w.,

b. park, 2 poł. XIX w.

ul. Poznańska

DOM NR 7 (d. 90), mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 52 (d. 72), mur., XIX/XX w.

ul. Starowiejska

DOM NR 10 (d. 14), mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 12 (d. 15), mur., XIX/XX w.

ul. Na Wiatrak

WIATRAK KOŹLAK, drew., poł. XIX w.

GORAJ

SZKOŁA, ob. przedszkole, mieszkania, nr 19, mur., 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec, ob. dom nr 22, mur., 1913 r.,

b. wieża ciśnień, mur., pocz. XX w.

DOM Nr 28, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 44, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 46, mur., 2 poł. XIX w.

JĘDRZEJEWO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

STACJA KOLEJOWA, ob. dom nr 5, mur., 4 ćw. XIX w.,

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom nr 48, mur., 1905 r.,

b. obora, mur., 1889 r.,

c. stajnia, magazyn, mur., 1905 r.,

d. chlewnia, mur., 1894 r.

DOM Nr 8, mur, XIX/XX w.

DOM Nr 33, mur., 1 ćw. XX w.

KLEMPICZ

CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w.

DOM Nr 23, mur., 4 ćw. XIX w.

KRUCZ

KAPLICZKA Z FIGURĄ ŚW. WAWRZYŃCA, mur., l. 20. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór nr 28, mur., ok. 1830 r., przebud. 1939 r.,

b. park, 1 poł. XIX w.,

c. dom robotników folwarcznych nr 21, mur., XIX w.,

d. dom robotników folwarcznych nr 22, mur., XIX w.,

e. dom robotników folwarcznych nr 23, mur., XIX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY:

a. szkoła, nr 62, mur., 1 ćw. XX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ:

a. stacja nr 51, mur., 4 ćw. XIX w.,

b. dom pracowników kolei nr 50, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 47, drewn., l. 20. XX w.

DOM Nr 48, drewn., l. 20. XX w.

DOM Nr 49, drewn., l. 20. XX w.

DOM Nr 61, mur., pocz. XX w.

KRUTECZEK

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 3, mur., pocz. XX w.

DOM Nr 8, szach, l. 20. XX w.

DOM Nr 18, mur./szach., 4 ćw. XIX w.

LUBASZ

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP, ul. Kościelna:

a. kościół, mur., 1750-1761 r.,

b. cmentarz przykościelny, 1761 r.

c. dzwonnica, mur., 1856 r.,

d. brama, mur., 1900 r.,

e. plebania nr 2, mur., poł. XIX, XX w.,

CMENTARZ KATOLICKI, ul. Kościelna, 1857 r.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. Ustronna, XVII w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY, ul. Wiejska:

a. pałac nr 34, mur., 1756 r., przebud. 2 ćw. XIX w., 1911 r.,

b. park, XVIII-XIX w.,

c. oficyna, mur., 1835 r., przebud. 1930 r.,

d. stodoła, mur., ok. 1900 r.,

e. wozownia, mur., 1907 r.,

f. stajnia, mur., 1907 r.,

g. dom robotników folwarcznych nr 24, mur., XIX w.,

h. dom robotników folwarcznych nr 29, mur., XIX w.,

i. dom robotników folwarcznych nr 31, mur., XIX w.,

j. dom robotników folwarcznych nr 33, mur., XIX w.

ul. Chrobrego

DOM Nr 11, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 13, mur., 4 ćw. XIX r.

DOM Nr 15, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 31, mur., 4 ćw. XIX w.

POCZTA NR 41, mur., l. 20. XX w.

DOM Nr 60, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 84, mur., pocz. XX w.

MŁYN, ob. zajazd nr 86, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Kolejowa

ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ:

a. stacja kolejowa nr 3, mur., 1895 r.,

- b. dom pracowników kolei nr 2, mur., k. XIX w.,
- c. dom pracowników kolei nr 6, mur., k. XIX w.

ul. Kościelna

- DOM Nr 1, mur., pocz. XX w.
- KUŹNIA Nr 3, mur., 4 ćw. XIX w.
- DOM Nr 5, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Stajkowska

- DOM Nr 5, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Szamotulska

- DOM Nr 2, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Szkolna

- SZKOŁA, ob. przedszkole, nr 2, mur., pocz. XX w.
- SZKOŁA, ob. dom nr 4, mur., pocz. XX w.
- DOM Nr 7, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Wiejska

- DOM Nr 1, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Zielona

- DOM Nr 7, mur., 4 ćw. XIX w.
- DOM Nr 9, mur., XIX/XX w.

MIŁKOWO

ZESPÓŁ SZKOŁY:

- a. szkoła, ob. przedszkole, mieszkania, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur./szach., pocz. XX w.
- DOM Nr 9, mur./drew., 4 ćw. XIX w.
- DOM Nr 17, mur., k. XIX w.
- DOM Nr 31, mur., XIX/XX w.
- DOM Nr 35, mur., 1 ćw. XX w.
- DOM Nr 36, mur., k. XIX w.

MIŁKÓWKO

- CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

PRUSINOWO

- SZKOŁA, ob. przedszkole, nr 11, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 2 poł. XIX w.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,

c. dom mieszkalny nr 17, mur., 2 poł. XIX w.,

d. obora, mur., 2 poł. XIX w.,

e. stodoła, mur., 1885 r.

SŁAWNO

KAPLICZKA Z FIGURĄ ŚW. JANA NEPOMUCENA, mur., XVIII/XIX w.

KAPLICZKA Z FIGURĄ MATKI BOSKIEJ, mur. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

a. pałac nr 1, mur., ok. 1880 r.,

b. park, 2 poł. XIX w.,

c. brama, mur., 2 poł. XIX w.,

d. stajnia, mur., pocz. XX w.,

e. kuźnia, wozownia, mur., 1906 r.,

f. chlewnia, mur., pocz. XX w.,

g. obora, mur., pocz. XX w.,

h. gorzelnia, mur., pocz. XX w.

SOKOŁOWO

KAPLICZKA, mur., ok. 1900 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 41, mur., ok. 1910 r.

DOM Nr 39, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM Nr 46, mur., k. XIX w.

DOM Nr 55, mur., XIX/XX w.

STAJKOWO

KAPLICZKA, mur., 1 ćw. XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ok. 1877 r. (w parku)

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 16, mur., ok. 1900 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Lubasz do rejestru zabytków ruchomych pod numerem 1327B-1371B decyzją z dnia 15.03.1985 r. wpisane zostało wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. Narodzenia NMP w Lubasz. W skład jednolitego, rokokowego wyposażenia wchodzi m.in. sześć architektonicznych ołtarzy z obrazami i rzeźbami, ambona, kropielnica, chrzcielnica, dwurzędowe stalle w prezbiterium, konfesjonały, ława lokatorska, prospekt organowy oraz wsparty

na pięciu arkadach z pilastrowanymi filarami chór muzyczny o bogatej dekoracji sztukatorskiej (muzykujące putta, figury aniołów, emblematy muzyczne, kartusze). Obiekty po konserwacji zachowane w dobrym stanie. Dotychczas wykonano konserwację ołtarza głównego, pięciu ołtarzy bocznych z nawy i kaplic, ambony, chrzcielnicę, prospektu organowego wraz z chórem muzycznym, stalli, ławy kolatorskiej z obramieniem architektonicznym, portalu skarbczyka oraz obramienia wejścia na emporę z portretami fundatorów kościoła.

Obecnie prowadzone jest postępowanie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w sprawie wpisania do rejestru zabytków ruchomych elementów wyposażenia i wystroju kościoła parafialnego w Lubaszu nie ujętych w poprzedniej decyzji z 1985 r., m.in. polichromii Wacława Taranczewskiego.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Lubasz nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk,

pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Lubasz znajduje się jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Jest to stanowisko nr 2 w miejscowości Lubasz, wpisane do rejestru zabytków pod numerem 238/Wlkp/C decyzją z dnia 18.04.1934 r.

Grodzisko to zlokalizowane jest w parku dworskim, 50 m na południe od linii brzegowej Jeziora Wielkiego (Dużego), 100 m na północ od strumienia Dubielna, w lesie olsowym. Ma kształt ściętego stożka, z zagłębieniem na szczycie, o wymiarach około 50 x 30 m, wys. do 10 m, z widocznym zarysem fosy. Brak jest dokładnej chronologii stanowiska. Obiekt istniał zapewne pod koniec XIV w. Stanowisko było badane amatorsko w latach 1890 i 1898; badania powierzchniowe miały natomiast miejsce w okresie międzywojennym oraz w 1943 i 1986 r.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Lubasz znajduje się jedno stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Jest to opisane wyżej grodzisko w Lubaszu wpisane do rejestru zabytków.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Lubasz został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX wieku. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Lubasz. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 440 stanowiska archeologiczne, na które składają się następujące fakty osadnicze:

<i>stanowiska o własnej formie krajobrazowej</i>			<i>cmentarzyska</i>	<i>osady</i>	<i>inne</i>	<i>ogółem</i>
<i>dwory</i>	<i>grodziska</i>	<i>fortyfikacje ziemne</i>	17	419	3	440
0	1	0				

* dane przytoczone za „Raportem o stanie zabytków gminy Lubasz 2004 r.” oraz danymi z archiwum WUOZ Delegatura w Pile

Według podziału kraju na jednostki fizjograficzne, wg Kondrackiego, gmina Lubasz położona jest na terenie dwóch mezoregionów: Kotliny Gorzowskiej, obejmującej południowo-zachodnią część gminy i północne jej krańce oraz Pojezierza Chodzieskiego, zajmującego pozostałą część gminy. Granica między mezoregionami jest jednocześnie granicą między makroregionami – Pradolina Toruńsko - Eberswaldzką i Pojezierzem Wielkopolskim. W podziale Wielkopolski na regiony morfologiczne, wg Krygowskiego, na terenie gminy występuje subregion Kotliny Gorzowskiej, będący częścią Pradoliny Toruńsko - Eberswaldzkiej oraz subregion Pagórków Czarnkowskich, zaliczany do regionu Wysoczyzny Gnieźnieńskiej.

Większość powierzchni gminy znajduje się w przedziale wysokościowym 70 - 100 m n.p.m. Najwyżej położona jest północno-wschodnia jej część (rejon wsi

Dębe - Goraj), obejmująca strefę moren czołowych. Największa rzędna w tym rejonie 125,6 m n.p.m. jest jednocześnie najwyższym punktem w gminie. Na południe od tego punktu powierzchnia bardzo wyraźnie obniża się zarówno w kierunku południowym, jak i zachodnim. Większość powierzchni gminy nachylona jest w kierunku zachodnim, co jest widoczne między innymi w równoleżnikowym układzie dolin rzeki Gulczanki i Kanału Lubaskiego. W rejonie Jędrzejewa i Prusinowa wysokości bezwzględne osiągają wartość ok. 100 m i maleją do wysokości 61 m n.p.m w dolinie Gulczanki, na północno-zachodniej granicy gminy. W kierunku południowym powierzchnia opada bardzo łagodnie, osiągając na linii miejscowości Nowina – Miłkowo – Sokołowo rzędną ok. 80 m n.p.m. Dalej na południe spadek jest jeszcze mniejszy; na długości 10 km powierzchnia obniża się do poziomu 60 m n.p.m. w dolinie rzeki Smolnicy (najniższy punkt w gminie), przy południowo-zachodniej granicy gminy. Największe deniwelacje wysokości obserwowane są w kompleksie moren czołowych usytuowanych na północ od wsi Dębe, szczególnie w obrębie ich północnych skłonów, które bezpośrednio przylegają do pradoliny Noteci. W obrębie wysoczyzny morenowej, na północ od Lubasza zaznacza się bardzo wyraźna, biegnąca równoleżnikowo podłużna forma, nazywana ozem lubaskim. Duże zróżnicowanie wysokościowe powierzchni występuje również w południowo-zachodniej części gminy. Jest to obszar występowania piasków wydmowych tworzących wzniesienia o kształcie podłużnych wałów i parabol.

Najważniejszym elementem sieci hydrograficznej w gminie jest rzeka Gulczanka, przepływająca przez centralną jej część. Największym jeziorem w gminie jest Jezioro Kruteckie znajdujące się w obrębie zlewni rzeki Miały. Jezioro jest zasilane przez system niewielkich rowów, położonych przy północno-wschodnich jego brzegach. Z zachodniej strony jeziora wypływa niewielki ciek, który kilka kilometrów dalej na zachód, staje się częścią rzeki Miały (Miałki).

Na terenie gminy dominują gleby strefowe – brunatnoziemne i bielicoziemne. Gleby brunatnoziemne dominują w północno-wschodniej części gminy, a gleby bielicoziemne w pozostałej jej części.

Osadnictwo na tym obszarze lokalizowane było głównie wzdłuż krawędzi i stoków dolin cieków wodnych.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to pozostałości pojedynczych narzędzi krzemiennych. Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok,

poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wzrost osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczny jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Na szczególną uwagę zasługuje osada ludności kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Nowina .

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy Lubasz jest bogato reprezentowane przez osady zlokalizowane w okolicach miejscowości: Goraj, Kruteczek, Lubasz, Sławno. Natomiast cmentarzyska znamy między innymi z okolic miejscowości Kamionka, Krucz, Stajkowo. Na szczególną uwagę zasługuje cmentarzysko ludności kultury łużyckiej na „Krasnej Górze” w Lubasz, gdzie odkryto liczne groby popielnicowe z brukiem kamiennym i groby piętrowe dochodzące do głębokości 0,75-1,25m.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Pochówki związane z ludnością kultury pomorskiej są znane między innymi z okolic miejscowości Dębe, Lubasz, Prusinowo.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się

żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze gminy notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej (między innymi w okolicach miejscowości Dębe, Lubasz, Sławno, Stajkowo). Natomiast cmentarzysko związane z osadnictwem kultury przeworskiej zlokalizowane jest w okolicach miejscowości Sławno.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Można stwierdzić, że na obszarze dzisiejszej gminy Lubasz osady datowane na czasy średniowiecza i następnie na okres nowożytny stanowią bardzo liczną grupę zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości.

Warto tutaj wspomnieć o grodzisku stożkowatym z Lubasza, stanowiącym pozostałość dawnej siedziby właścicieli Lubasza. Usytuowane w dawnym parku dworskim grodzisko, ma obecnie postać ściętego stożka o wymiarach około 50x30 m, z zagłębieniem na szczycie, wałem i śladami fosy. Obiekt istniał zapewne pod koniec XIV w.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Duża część odkrytych stanowisk na terenie gminy Lubasz znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego. Zaplanowano następujące inwestycje, których realizacja może wiązać się z zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy:

- 1) budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Stajkowie,
- 2) zagospodarowanie ulicy Podgórznej w Lubasz,
- 3) przebudowa dróg dojazdowych do pól w Goraju i Nowinie.

Zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest również eksploatacja kruszyw naturalnych. W gminie znajduje się jeden punkt eksploatacji kruszywa naturalnego posiadający ważną koncesję – złożę piasku „Klempicz” w Klempiczu. Na obszarze gminy występują również udokumentowane złoża torfu i gytii, zlokalizowane w kilku rejonach: Krucz, Lubasz, Stajkowo, Klempicz, Tarnówko, Elźbiecin i Lubasz – Brzeźno.

Również przebudowa układów ruralistycznych prowadzi do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań

archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. W obrębie gminy Lubasz, wszelkiego rodzaju prace budowlane wywołały znaczne zniszczenia zabytkowej substancji. Stąd rodzi się nieodzowna potrzeba prowadzenia prac archeologicznych nadzorujących wszelkie prace budowlane na terenie miejscowości.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych (grunty leśne pokrywają około 46,6% powierzchni gminy).

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Natomiast stanowisko archeologiczne w Lubaszu nr 2 wpisane do rejestru zabytków pod nr 238/Wlkp/C decyzją z dnia 18.04.1934 r. objęte jest ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7 ust. 1 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionego

stanowiska. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Kierownikiem Delegatury w Pile.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są podejmowane działania i spotkania organizowane przez Gminny Ośrodek Kultury

w Lubasz, który jest koordynatorem i inicjatorem działalności kulturalnej, prowadząc działalność w zakresie upowszechniania kultury, zaspakajając potrzeby i aspiracje kulturalne społeczności. Ośrodek jest wielofunkcyjną instytucją kultury o charakterze środowiskowym. Odpowiada za organizację wielu imprez w gminie Lubasz, m.in. Dni Lubasza, Gminno-Parafialnych Dożynek, turniejów i konkursów, festiwali i warsztatów Rokrocznie na terenie gminy Lubasz odbywa się kilkadziesiąt różnorodnych imprez i wydarzeń kulturalnych, które w dużym stopniu budują jego atrakcyjność. Pod patronatem GOK-u działają zespoły ludowe – Zespół Śpiewaczy Lubuszanek i Zespół Śpiewaczy Borówczanek, które promują lubaskie pieśni ludowe i obrzędy, np.: jasełkowe, dożynkowe i sobótkowe. Dodatkowo GOK prowadzi działalność w zakresie rekreacji, wypoczynku i turystyki w oparciu o obiekty ośrodka wypoczynkowego nad Jeziorem Dużym w Lubasz oraz o zabytkowy wiatrak koźlak w miejscowości Dębe. Dziedzictwo kulturowe upowszechnia i prowadzi działalność edukacyjną z tego zakresu również Biblioteka Publiczna Gminy Lubasz im. Ks. Antoniego Ludwiczaka, która służy rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych i informacyjnych mieszkańców, upowszechnianiu wiedzy i nauki, rozwojowi kultury, dba o sprawne funkcjonowanie sieci bibliotecznej i systemu informacyjnego na terenie gminy. Ważną rolę w popularyzacji dorobku kulturalnego mieszkańców Gminy Lubasz pełnią też stowarzyszenia: „Bliżej Siebie i Natury”, „Inicjatyw niezwykłych”, „Słoneczko” oraz „Serce dziecka”.

Depozytariuszami dziedzictwa są także koła gospodyń wiejskich: Koło Gospodyń Wiejskich w Sławnie, Koło Gospodyń Wiejskich w Prusinowie, Koło Gospodyń Wiejskich w Kamionce, Koło Gospodyń Wiejskich w Sokołowie "Sokołowianki", które są animatorami życia kulturalnego w swoich sołectwach. Promują one i propagują lokalne tradycje, głównie rękodzieło i kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych, w oparciu o regionalne produkty, które prezentują podczas lokalnych imprez, jarmarków regionalnych czy też na Kiermaszu produktu lokalnego w Czarnkowie.

W wielu domach nadal są pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych. Praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, wyrabia się domowe nalewki, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwara, przekazują legendy, bajki, umiejętności, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby

rękodzielnicze.

Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego gminy są uroczyste msze z okazji Święta Plonów, Orszak Trzech Króli, Misteria Wielkanocne oraz procesje Bożego Ciała. Do ciekawych, cyklicznych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych w gminie należą m.in.: Przegląd zespołów śpiewaczych „Hej kolęda, kolęda” Lubasz Freestyle Night, Zawody strzelectwa myśliwskiego, Noc Sobótkowa, Dni Lubasza, Gminny turniej wsi, Dożynki gminne, Lubaski Festyn Rodzinny „Mama, Tata i Ja”, Zawody Puchar Polski Nordic Walking, Dni – Dziecka, Kobiet, Strażaka, Seniora, Sołtysa, Nadnotecki Festiwal Muzyczny, Cross Szlakiem Bursztynowym, a także różne uroczystości rocznicowe, jak np. Święto Niepodległości, Święto Konstytucji 3 Maja czy kolejne rocznice Powstania Wielkopolskiego. Imprezy te odnoszą się nie tylko do tradycji i lokalnych zwyczajów, są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż działań opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, które jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości. A atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Zmiany kulturowe, jakie zaszły na tym obszarze, a także ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojonej skali działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarciem się na inne społeczności i kultury.

Wspomnieć należy również o heraldyce samorządowej, gdyż jednym z symboli i cennym elementem dziedzictwa kulturowego Lubasza jest herb, nawiązujący do szlacheckiego herbu „BOŃCZA”. Na tarczy herbowej w polu błękitnym, żółtą opaską obwarowanym jest umieszczony „jednorożec biały do konia podobny, z pojedynczym ostro zakończonym rogiem na czole, w lewą stronę tarczy

napędzony, przednimi nogami wspięty, księżyc jak na nowiu, jakby go opasywał, a trzy gwiazdy nad szyją jego tak ułożone, że dwie na spodzie a jedna nad nimi na wierzchu”. Wizerunek herbu odnosi się do historii gminy i jej dawnych właścicieli Miaskowskich, którzy posługiwali się herbem Bończa, i którzy przyczynili się do intensywnego rozkwitu Lubasza. Swój herb posiada również wieś Dębe. Przedstawia on “w polu czerwonym dąb złoty między chustą srebrną w krąg związaną u dołu (z prawej) a różą pięciopłatkową srebrną (z lewej)”. Herb odwołuje się do historii tych ziem oraz do nazwy wsi, którą symbolizuje dąb złoty naturalny (ukorzeniony). Chusta srebrna koliście związana u dołu (tzw. nałęczka) nawiązuje bezpośrednio do herbu Nałęcz, którym pieczętowała się rodzina Czarnkowskich, zasłużona dla rozwoju tych ziem. Natomiast róża pięciopłatkowa srebrna ma odniesienie do herbu Poraj, którego używała rodzina Świniarskich, mająca także wkład w rozwój wsi Dębe.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,

- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lubasz przyjęte zostało Uchwałą Nr XII/148/00 Rady Gminy Lubasz z dnia 19 kwietnia 2000 r. ze zmianami wprowadzonymi Uchwałą Nr VIII/69/07 z dnia 13 września 2007 r. oraz Uchwałą Nr XII/81/15 z dnia 27 sierpnia 2015 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części II. „Ocena stanu zagospodarowania przestrzennego i uwarunkowań rozwoju gminy” przedstawiono rys historyczny gminy oraz ogólną charakterystyką wartości kulturowych.

W części III. rozdz. „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, pkt 2. „Uwarunkowania wynikające z cech środowiska kulturowego oraz prawnej ochrony dóbr kultury” przedstawiono uwarunkowania prawne wynikające z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, rys historyczny miejscowości, ich układ przestrzenny, zabudowę, najcenniejsze zabytki oraz wskazania konserwatorskie dotyczące ich ochrony. Wymieniono obiekty nieruchomości wpisane do rejestru zabytków i ujęte ewidencji zabytków oraz stanowiska archeologiczne.

W części III. rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, pkt 2. „Kierunki ochrony dziedzictwa kulturowego” ustalono wyszczególnione poniżej zasady ochrony:

1. Zadania ochrony.

Ochrona środowiska kulturowego obejmuje:

- ochronę prawną obszarów i obiektów podlegających ochronie na podstawie przepisów szczególnych,
- ochronę prawną na podstawie przepisów prawa miejscowego,
- zasady zagospodarowania i zabudowy wynikające z ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ochroną na zasadach określonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na terenie gminy objęte są:

- a) zabytki nieruchomości i archeologiczne wpisane do rejestru zabytków,

b) obiekty ujęte w ewidencji.

2. Cele ochrony.

Najważniejszymi elementami polityki przestrzennej gminy w zakresie środowiska kulturowego jest:

- ochrona obiektów architektury wpisanych do rejestru zabytków,
- rewitalizacja parków podworskich,
- ochrona dawnych cmentarzy jako miejsc pamięci i skupisk zieleni wysokiej na obszarach wiejskich,
- przekształcenie zasobów byłych folwarków dla nowych potrzeb gospodarczych z zachowaniem ich wartości przestrzennych i historycznych,
- ochrona krajobrazu gminy.

3. Sposoby ochrony.

a) strefy pełnej ochrony konserwatorskiej – obejmują wszystkie założenia dworsko-parkowe i pałacowo-parkowe wpisane do rejestru zabytków oraz kościół z cmentarzem w Lubasz;

b) strefy ochrony krajobrazu – tworzą otulinę założeń dworsko- i pałacowo-parkowych w Bzowie, Stajkowie i Sławnie; w strefach tych obowiązują następujące zasady:

- wyłączenie z zabudowy obszarów niezabudowanych,
- zapewnienie właściwych stref ekspozycji obszaru zabytkowego,
- ograniczenie przekształceń obszarów zabudowanych i nawiązanie do form architektonicznych spójnych z zabudową historyczną;

c) strefa ochrony zabudowy – we wsi Lubasz obejmuje: zespół dworski, zabytkowy kościół z cmentarzem, folwark z obiektami objętymi ochroną konserwatorską, historyczną zabudowę Lubasza; w strefie ochrony zabudowy obowiązują:

- ochrona obiektów objętych ochroną konserwatorską poprzez ograniczenie zmian formy zewnętrznej obiektów,
- zabudowa formami architektonicznymi spójnymi z zabudową historyczną,
- przekształcenie formy architektonicznej obiektów dysharmonizujących z otoczeniem.

Wskazania konserwatorskie dotyczące obiektów zabytkowych, które powinny być ujęte w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- Wszelkie prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków winny posiadać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla obiektów znajdujących się w ewidencji należy uzyskać opinię konserwatora

zabytków na prace związane ze zmianą formy zewnętrznej obiektów, m.in. wymianę pokrycia dachowego, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, rozbudowę.

- Na terenie wsi leżących na terenie gminy Lubasz zachować należy istniejącą zabudowę historyczną. Nowo wznoszone budynki winny posiadać usytuowanie, gabaryty i wygląd nawiązujący do cech architektury lokalnej, wykończenie zewnętrzne winno być kontynuacją tradycyjnych technik budowlanych.

- We wsiach Lubasz, Dębe, Goraj, Jędrzejewo, Krucz, Stajkowo ustala się strefy ochrony konserwatorskiej mające na celu zachowanie dotychczasowych wartości kompozycyjnych i widokowych historycznego układu przestrzennego. W strefach ochrony konserwatorskiej dla tych wsi ochronie podlegają: pradziejowe, średniowieczne i nowożytnie nawarstwienia kulturowe, kościoły, zabytkowe budynki mieszkalne, folwarczne, parki, cmentarze, kapliczki przydrożne, budynki gospodarcze itp.

- Na wszelkie prace ziemne w obszarach strefy ochrony konserwatorskiej wymagane jest uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego na badania archeologiczne.

4. Archeologiczna strefa ochrony konserwatorskiej.

Na obszarze gminy Lubasz znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. Szczególna koncentracja stanowisk występuje w centralnej i północnej części gminy. Lokalizacje obszarów archeologicznych zaznaczono na rysunku studium. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustalono archeologiczną strefę ochrony konserwatorskiej obejmującą zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz nawarstwienia kulturowe na terenie zespołów dworskich. W strefie tej obowiązują następujące ustalenia:

- dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków Delegatura w Pile prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem, zalesieniem lub zabudowaniem terenu, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie

ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Lubasz nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów, które zawierają zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

I. Uchwała Nr XIX/252/05 Rady Gminy Lubasz z dnia 30 czerwca 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Lubasz. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

§ 8. 1. Na terenie wsi występują obiekty zabytkowe i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w ewidencji.

2. Zachowanie historycznego układu ruralistycznego wsi Lubasz poprzez:

- 1) ochronę konserwatorską obiektów zabytkowych i ich historycznego otoczenia;
- 2) dostosowanie nowej zabudowy w obszarze strefy ochrony konserwatorskiej do zabudowy zabytkowej poprzez:

- a) utrzymanie historycznej linii zabudowy dla budynków mieszkalnych oraz mieszkalno-usługowych lokalizowanych wzdłuż ulic,

- b) nawiązanie formą zabudowy do cech architektury lokalnej w tym do gabarytu i wyglądu obiektu zabytkowego w sąsiedztwie,

- c) zmianę formy zabudowy dysharmonizującej poprzez przywrócenie właściwej skali i wysokości obiektu, w tym wyglądu elewacji frontowej, formy dachu i kąta pochylenia połaci, itp.,

- d) wykończenie zewnętrzne nowych budynków w sąsiedztwie zabudowy zabytkowej winno być kontynuacją tradycyjnych technik budowlanych;

3) dla inwestycji realizowanych w strefie ochrony konserwatorskiej, dotyczących:

- a) remontu budynków zabytkowych (elewacji, wymiany pokrycia dachu, wymiana stolarki itp.,

- b) realizacji nowych obiektów budowlanych,

należy uzyskać pozytywną opinię WKZ;

4) w przypadku remontu dróg wewnętrznych i dojazdowych w strefie ochrony konserwatorskiej, wskazane jest nawiązanie do nawierzchni brukowych i zastosowanie oświetlenia niskiego maksymalnie do 5 m wysokości;

5) zakaz realizacji na obrzeżach wsi Lubasz obiektów budowlanych, których kubatura lub wysokość zdominowałaby historyczną panoramę wsi.

3. Zachowanie obiektów zabytkowych, w tym:

1) dla obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze zabytków ustala się:

a) zakaz zmiany bryły, elewacji, formy dachu i detalu architektonicznego,

b) na zmianę funkcji obiektu zabytkowego należy uzyskać pozwolenie WKZ,

c) na wszelkie prace związane z utrzymaniem obiektu zabytkowego we właściwym stanie należy uzyskać pozwolenie WKZ, zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

2) dla obiektów objętych ewidencją ustala się:

a) utrzymanie gabarytów i formy istniejących obiektów, w tym zachowanie kompozycji elewacji frontowej, wielkości otworów okiennych i drzwiowych, podziałów stolarki i detalu architektonicznego,

b) przy wymianie stolarki należy odtworzyć jej charakterystyczne cechy,

c) zakaz zmiany formy dachu, w tym kąta pochylenia połaci i rodzaju pokrycia;

3) dopuszcza się zmianę funkcji obiektu i przystosowanie układu funkcjonalnego obiektu do potrzeb użytkownika, pod warunkiem zachowania walorów formy zewnętrznej;

4) prace związane z utrzymaniem obiektu zabytkowego powinny być wykonywane w oparciu o tradycyjne techniki, konstrukcje i materiały;

5) na prace związane z rozbiórką obiektu zabytkowego objętego ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego należy uzyskać zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Na terenie zabytkowego parku i cmentarzy ustala się:

1) zakaz podziału obszaru na działki użytkowe – należy zachować założenie w granicach historycznych jako jedną własność;

2) na wszelkie prace na terenach wpisanych do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

3) na terenie objętym ochroną na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego możliwość odtworzenia zabytkowego założenia i uzupełnienia zieleni przez dobór gatunków właściwych dla siedliska

i założenia.

5. Strefa ochrony konserwatorskiej historycznego układu ruralistycznego wsi Lubasz stanowi równocześnie strefę ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego. W strefie tej ochronie podlegają nawarstwienia kulturowe;

1) przed uzyskaniem pozwolenia na budowę istnieje obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich prac ziemno-budowlanych;

2) inwestor przed przystąpieniem do robót ziemnych wymagających badań archeologicznych, winien uzyskać decyzję WKZ określającą ich zakres, zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

3) w strefie ochrony stanowisk archeologicznych oznaczonych na planie, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę:

a) należy uzgodnić z WKZ wszelkie prace budowlane celem objęcia ich badaniami archeologicznymi w obrębie wykopów,

b) zakres koniecznych badań archeologicznych określi WKZ.

II. Uchwała Nr XVIII/201/09 Rady Gminy Lubasz z dnia 25 marca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie wsi Lubasz, Dębe i Prusinowo;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się nadzór archeologiczny podczas wykonywania robót ziemnych związanych z zagospodarowaniem działki, w zakresie ustalonym z właściwym organem ochrony zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.

III. Uchwała Nr XIX/205/09 Rady Gminy Lubasz z dnia 24 kwietnia 2009 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie wsi Lubasz i Goraj;

§ 6. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu w celu uzyskania pozwolenia WWKZ na prace archeologiczne.

IV. Uchwała Nr XIX/206/09 Rady Gminy Lubasz z dnia 24 kwietnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie drogi gminnej Miłkowo-Stajkowo, w obrębie wsi Miłkowo i Stajkowo;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu w celu uzyskania pozwolenia WWKZ na prace

archeologiczne.

V. Uchwała Nr XIX/207/09 Rady Gminy Lubasz z dnia 24 kwietnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na obszarze działek 4/1 i 4/4 w Sławnie;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się dla ochrony archeologicznego dziedzictwa obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Pile prac ziemnych związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu w celu ustalenia obowiązującego inwestora zakresu prac archeologicznych.

VI. Uchwała Nr XXI/218/09 Rady Gminy Lubasz z dnia 25 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie wsi Jędrzejewo;

§ 6.1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a także dla ochrony dziedzictwa kulturowego ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla historycznego centrum wsi Jędrzejewo w granicach przedstawionych na rysunku planu;

2. Przedmiotem ochrony w strefie konserwatorskiej są zabytki nieruchome znajdujące się w ewidencji Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków.

3. Zabytki archeologiczne:

a) pradziejowe, średniowieczne i nowożytnie nawarstwienia kulturowe,

b) zinwentaryzowane stanowiska archeologiczne.

4. Na wszelkie prace ziemne na obszarze strefy konserwatorskiej wymagane jest uzyskanie pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na badania archeologiczne.

5. Na pozostałym terenie objętym planem ustala się strefę ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych w granicach przedstawionych na rysunku planu. Na wszelkie prace ziemne w wyznaczonych strefach należy uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków na prace archeologiczne.

6. Na terenie wsi Jędrzejewo zachować należy istniejącą zabudowę historyczną. Nowo wznoszone budynki leżące na terenie historycznego centrum wsi Jędrzejewo winny posiadać usytuowanie, gabaryty i wygląd nawiązujący do cech architektury lokalnej oraz uwzględniać sąsiedztwo obiektów historycznych w szczególności wpisanych do rejestru zabytków i objętych ochroną

konserwatorską. Wykończenie zewnętrzne nowych budynków winno być kontynuacją tradycyjnych technik budowlanych.

7. Dla obiektów znajdujących się w ewidencji WKZ należy uzyskać opinię WUOZ Delegatura w Pile na prace związane ze zmianą formy zewnętrznej obiektów m.in. wymianę pokrycia dachowego, wymianę stolarek okiennych i drzwiowych, rozbudowę, instalowanie tablic i reklam na budynkach, docieplenie, itp.

VII. Uchwała Nr XV/142/12 Rady Gminy Lubasz z dnia 23 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na obszarze położonym w rejonie ulicy Nowej w Lubasz;

§ 7. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się nakaz uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków zakresu prac archeologicznych w związku z prowadzeniem wszelkich inwestycji związanych z zagospodarowaniem terenu, które wymagają prac ziemnych.

VIII. Uchwała Nr XXVIII/286/13 Rady Gminy Lubasz z dnia 8 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Chrobrego, w obrębie wsi Lubasz;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, ustala się nakaz uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków, inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu a wymagających prowadzenia prac ziemnych, celem ustalenia konieczności prowadzenia badań archeologicznych, przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

IX. Uchwała Nr XXXIV/343/14 Rady Gminy Lubasz z dnia 27 sierpnia 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na obszarze części działki nr 102/15 położonej w obrębie wsi Dębe;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, ustala się nakaz uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków, inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu a wymagających prowadzenia prac ziemnych, celem ustalenia konieczności prowadzenia badań archeologicznych, przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

X. Uchwała Nr XVIII/140/16 Rady Gminy Lubasz z dnia 10 marca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla

jednotorowej napowietrznej linii elektroenergetycznej WN110kV relacji Czarnków ZPP – Wronki, na terenie Gminy Lubasz. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

§ 7. 1. Na obszarze objętym planem nie znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków.

2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, inwestycje wymagające prac ziemnych należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony konserwatorskiej.

XI. Uchwała Nr XXVIII/271/17 Rady Gminy Lubasz z dnia 16 maja 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na obszarze działki nr 649/2 położonej w Lubasz;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) nakaz zachowania bryły budynku dawnej szkoły przy ul. Podgórznej 7, znajdującej się w gminnej ewidencji zabytków, wraz z ceglanymi elewacjami, stromym dachem, kompozycją elewacji frontowej, wielkością otworów okiennych i drzwiowych, podziałów stolarki oraz ceglastej koloru pokrycia dachowego,

2) w przypadku wznoszenia nowej zabudowy w obrębie działki, winna ona posiadać usytuowanie, gabaryty, proporcje i wygląd nawiązujący do cech architektury lokalnej oraz uwzględniać sąsiedztwo obiektów historycznych.

XII. Uchwała Nr XXX/297/17 Rady Gminy Lubasz z dnia 28 sierpnia 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Szamotulskiej w obrębie wsi Lubasz;

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) strefę ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, gdzie ustala się nakaz prowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi,

2) w przypadku odkrycia, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, nakaz zastosowania przepisów odrębnych.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Lubasz, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Na terenie gminy Lubasz znajdują się dwa obszary chronionego krajobrazu:

- 1) *Puszcza Notecka*, w której granicach na terenie gminy znajduje się fragment olbrzymiego kompleksu leśnego, grunty orne, Jezioro Kruteckie, zarastające jezioro Długie Błota oraz doliny rzeki Gulczanki i Smolnicy z przyległymi łąkami. Puszcza Notecka jest jednym z największych w Polsce obszarów leśnych położonym na wydmach śródlądowych. Wydmy pokryte są monotonnym, jednowiekowym lasem, głównie sosnowym (92%), posadzonym tu po wielkiej klęsce w okresie międzywojennym, spowodowanej pojawieniem się szkodników owadzych. Na terenie ostoi znajduje się ponad 50, raczej płytkich jezior pochodzenia wytopiskowego, zwykle z grubą warstwą mułu i zakwitami glonów. W zagłębieniach terenu lub na brzegach jezior utrzymują się także torfowiska, na ogół w pewnym stopniu przekształcone. Z uwagi na rozległy, zwarty kompleks borów sosnowych ostoja jest bardzo ważnym terenem występowania gatunków leśnych, takich jak: lerka, lelek, dzięcioł czarny oraz bielik i oba gatunki kań. Dolina rzeki Warty i jeziora południowej i zachodniej części ostoi są ważnym obszarem podczas wędrówek i zimowania perkozów, łysek, kaczek i gęsi. W okresie zimy występuje co najmniej 1% populacji szlaku wędrówkowego bielika. Ogromny obszar leśny (jeden z największych w centralnej i północnej Polsce); ostoja rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, ptaków i ssaków, w tym prawnie chronionych w Polsce. Jest to jedyna w ostatnich latach, stała ostoja wilka w zachodniej Polsce. Występuje tu 9 gatunków storczyków.
- 2) *Dolina Noteci* zajmująca północno-wschodnią część gminy. W granicach obszaru występują grunty orne, kompleks leśny moreny czarnkowskiej, Jezioro Duże, Kanał Lubaski i sąsiadujące z nimi łąki i nieużytki. Obszar jest

w większości zajęty przez torfowiska niskie, pokryte zalewowymi łąkami i trzcinowiskami, z enklawami zakrzewień i zadrzewień. Teren przecinają liczne kanały i rowy odwadniające. Częste są starorzecza i wypełnione wodą doły potorfowe. Miejscami występują rozległe płaty łągów. Łąki są intensywnie użytkowane. Wody śródlądowe (stojące i płynące) zajmują 2% obszaru, siedliska łąkowe i zaroślowe zajmują 85%, torfowiska, bagna, roślinność na brzegach wód 2% powierzchni, a siedliska leśne 6%. Siedliska rolnicze zajmują 5% obszaru. Obszar częściowo pokrywa się z ważną ostoją ptasią o randze europejskiej. Występują tu 22 gatunki ptaków z załącznika I Dyrektywy Ptasiej. Obszar obejmuje bogatą mozaikę siedlisk z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej z priorytetowymi lasami łągowymi i dobrze zachowanymi kompleksami łąkowymi. Ostoja jest też ważnym korytarzem ekologicznym o randze międzynarodowej.

Na terenie gminy Lubasz indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są pojedyncze i grupowe obiekty przyrody ożywionej m.in. platany, jesiony, dęby w parku w Lubasz, dęby w Klempiczu oraz na terenie leśnym przy północnym brzegu Jeziora Dużego. Do rzadko spotykanych drzew należy zaliczyć cis pospolity w parku w Dębem oraz czereśnie ptasie w kompleksie leśnym w rejonie wsi Goraj.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji

kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Gmina Lubasz posiada gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych przyjęty Zarządzeniem Nr 39/2011 Wójta Gminy Lubasz z dnia 30 maja 2011 r. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków. Do zabytków nieruchomych, zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należą: *krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji*. Zabytki są nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki. Warto wspomnieć, iż mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami, ukształtowanego w długim procesie historycznym, dorobku kulturowego poprzednich pokoleń, a konstytucyjny obowiązek ochrony tego dorobku spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Zaś stan zachowania zabytków stanowi szansę zrównoważonego rozwoju gminy, zależną od zaangażowania lokalnej społeczności w ich utrzymanie i wykorzystanie. W gminie Lubasz zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków prezentują zróżnicowany stan zachowania, wynikający z formy własności i wykorzystania obiektu – od dobrego po wymagające prac remontowych i rewitalizacyjnych. Wśród najcenniejszych zabytków nieruchomych, z uwagi na walory historyczne i architektoniczne, w gminie można wyróżnić:

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną

w krajobrazie wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzyszącą im zabudową w postaci kaplic, kapliczek oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniąc zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Na terenie gminy szczególnym zabytkiem sakralnym jest dobrze zachowany, poddawany w ostatnich dwóch dekadach kompleksowym pracom remontowo-konserwatorskim zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP w Lubasz, znane sanktuarium maryjne, usytuowany na wzniesieniu zwanym Krasną Górą, obejmujący kościół i otaczający go cmentarz przykościelny, bramę, pobliską dzwonnice oraz pobliską plebanię.

Parafia istniała tutaj zapewne już w XII w., zaś wzmianka o drewnianym kościele parafialnym pw. śś. Wawrzyńca i Zygmunta, wzniesionym z fundacji Lubaskich, pochodzi z pocz. XV w. Kolejnym kościołem, wzniesionym w pobliżu wsi na tzw. Krasnej Górze, na miejscu ofiarowanym przez Gorajskich, była drewniana świątynia, której fundatorem był pochodzący z pobliskiego Stajkowa cysters z Przemętu Adam Ryskonius. Powstanie kościoła, noszącego wezwanie Narodzenia NMP, wiąże się z cudownym obrazem, przywiezionym przez wspomnianego zakonnik z Rzymu i ofiarowanym rodzinnej parafii. Kościół na Krasnej Górze spłonął w 1664 r. W latach 1696-98 w jego miejscu powstała kolejna drewniana świątynia (data 1698 widnieje na chorągiewkach w kształcie smoczycich głów, wieńczących kopuły kaplic obecnego kościoła). Budynek ten w 1 poł. XVIII w. był w złym stanie technicznym. W 1750 r. przystąpiono do budowy nowego, murowanego kościoła, z fundacji Miaskowskich i okolicznej szlachty. Oddana do użytku w 1761 r. świątynia w stylu późnego baroku, od 1810 roku pełni funkcję kościoła parafialnego. Na zewnętrznych ścianach kościoła epitafiami upamiętniono zasłużonych członków rodu Szudrzyńskich oraz trzech osób duchownych. W poł. XIX w. w pobliżu kościoła, po stronie południowej wzniesiono plebanię. Po stronie północno-zachodniej wzniesiono w 1856 r. murowaną, neogotycką dzwonnice. Po wschodniej stronie świątyni rozciąga się cmentarz przykościelny, założony w 1761 r., Kościół wraz z cmentarzem otoczony jest neobarokowym murem.

Kościół orientowany, murowany, tynkowany, jednonawowy, na planie krzyża, z zamkniętym półkoliście prezbiterium od wschodu i parą ukośnie ustawionych, kwadratowych wież od zachodu. Wzdłuż bocznych ścian prezbiterium znajdują się dwie wydłużone, prostokątne przybudówki: po stronie południowej - zakrystia, po stronie północnej - skarbczyk. Do wschodniej partii nawy po obu stronach dostawiono dwie kaplice na rzucie podkowy: po stronie

północnej - kaplicę p.w. śś. Wojciecha i Stanisława, po stronie południowej - kaplicę p.w. św. Krzyża. Nawa i prezbiterium nakryte dachem dwuspadowym z dachówki ceramicznej. Ponad nieco niższymi, piętrowymi przybudówkami przy prezbiterium - dachy pulpitowe. Kaplice boczne nakrywają kopuły z niskimi latarniami. Nad całością dominują wysokie, dwukondygnacyjne wieże zachodnie, zwieńczone hełmami z ośmiobocznymi latarniami. Hełmy wież oraz kopuły kaplic bocznych pokryte blachą. Elewacje z detalem architektonicznym – gzymsy, parzyste i toskańskie pilastry, ozdobne płyciny, półkolumny. W ujętej wieżami fasadzie wypukła jej trójosiowa część środkowa, rozczłonkowana jest toskańskimi pilastrami i profilowanymi gzymsami, zwieńczona szczytem o wolutowych spływach.

Wewnątrz kaplice otwierają się do nawy półkolistymi arkadami, ponad którymi znajduje się bogata dekoracja sztukatorska (emblematy Męki Pańskiej, motywy heraldyczne i ornamentalne). Strop zdobi polichromia z 1937 r., wykonana przez Wacława Taranczewskiego przedstawiająca sceny z życia Marii oraz postaci polskich świętych. W ołtarzu głównym znajduje się uznany za cudowny obraz Matki Boskiej Śnieżnej/Lubaskiej Królowej Rodzin.

Na początku obecnego wieku sanktuarium wraz z otoczeniem było gruntownie remontowane. Położono między innymi nowe tynki, zakonserwowano okna i wykonano nowe schody w wieżach, osadzono nowe hełmy na wieżach, przełożono dach, osuszono fundamenty, odrestaurowano ogrodzenie, wyłożono płytkami obejście i schody prowadzące na teren kościelny, wykonano oświetlenie zewnętrzne. Przeprowadzono również prace remontowe wewnątrz, w tym: założono nowe posadzki, wymalowano wnętrza, postawiono też marmurowy ołtarz i ambonkę, odrestaurowano ołtarz główny, część bocznych, m.in. w br. przeprowadzono renowację ołtarza p.w. św. Wawrzyńca z dofinansowaniem z funduszy gminnych.

Cmentarz przykościelny rozciąga się po wschodniej stronie świątyni (pow. 1,06 ha), założony w 1761 r. na planie wieloboku z czytelnym układem kwater. Drzewostan wzdłuż muru i pojedynczy, m.in. na skraju cmentarza dąb pomnikowy o obwodzie 470 cm, a za murem inny okaz o obwodzie 490 cm. Zachowały się dawne nagrobki i neoklasycystyczne grobowce rodzin właścicieli okolicznych majątków np. Ławickich z 1853 r. oraz Walentego Dulińskiego, dziedzica Sławna, z 1844 r. (najstarszy), Szułdryńskich z Prusinowa, Świniarskich z Wybranowa. Ponadto znajdują się groby o znaczeniu historycznym oraz groby osób zasłużonych dla Lubasza, np. zbiorowy grób

12 powstańców wielkopolskich z okazałym pomnikiem z 1925 r. postument z centralną figurą kobiety z wieńcem laurowym, zwieńczony gzymsem z figuratywnym przedstawieniem - kamienną urną i leżącym obok krzyżem. Po bokach, na niskich cokołach zwieńczonych orłami umieszczono tablice z nazwiskami pochowanych powstańców. Utrzymany w dobrym stanie.

Mur z bramą otacza teren kościelno-cmentarny. Brama filarowa od zachodu, trójdzielna - motyw przerwane go frontonu – między filarami żeliwne, bogato ornamentowane brama i furtki, dwuskrzydłowe, z ok. 1900 r., mur neobarokowy, otynkowany, przykryty jednospadowym daszkiem z dachówki.

Dzwonnica usytuowana jest w północno - wschodniej części Lubasza, na niewielkim wzniesieniu. Budowla wzniesiona w 1856 r. w stylu neogotyckim. Obiekt murowany z cegły ceramicznej, nieotynkowany, w formie wieży na rzucie kwadratu, ujętej w narożach smukłymi, sześciobocznymi wieżyczkami sterczynowymi. Elewacje jednorodne, dwukondygnacyjne ze ściankami attykowymi. Dolna kondygnacja z wyodrębnionym cokołem zajmującym ok. 1/3 jej wysokości i szerokim, profilowanym gzymsem wieńczącym. Górna kondygnacja wydzielona w dolnej części wąskim gzymsem podokiennym, ponad którym dwa wysokie, biforyjne, zamknięte półkoliście otwory okienne wypełnione drewnianymi żaluzjami. Elewacje ujęte po bokach wąskimi lizenami przebiegającymi przez całą wysokość obu kondygnacji, połączonymi w górnej części drugiej kondygnacji fryzem ząbkowym, powyżej zwieńczone podwójnym gzymsem i ściankami attykowymi, ozdobionymi trzema okulusami i pseudo krenelażem. W elewacji południowej umieszczony jest nieznacznie występujący przed lico muru portal obramiający zamknięty łukiem odcinkowym otwór wejściowy. Wnętrze jednoprzestrzenne z drewnianą konstrukcją wspartą na pogrubionych w górnej części pierwszej kondygnacji, schodkowo ukształtowanych wystęпах ścian oraz centralnie usytuowanym drewnianym słupie. W dzwonnicy zawieszono trzy dzwony: historyczny z XIX/XX w. oraz dwa nowe, odlane ok. 1966 r. i w 2010 r. Stan zachowania dobry.

Plebania usytuowana na południe od kościoła. Budynek z połowy XIX w., w 1948 r. powiększony od strony wschodniej o przybudówkę, parterowy, wzniesiony na planie prostokąta, murowany, tynkowany, podpiwniczony, nakryty wysokim dachem dwuspadowym, krytym dachówką. W fasadzie główne wejście poprzedzone jednobiegowymi schodami z zadaszonym gankiem, nakrytym daszkiem dwuspadowym. Stan zachowania dobry.

ZESPOŁ Y REZYDENCJONALNO-PARKOWE

W przeszłości tworzące charakterystyczne wyznaczniki wiejskiego krajobrazu kulturowego, po drugiej wojnie światowej w większości uległy znacznej destrukcji. Oddzielone od naturalnego zaplecza, jakim były majątki ziemskie, pozbawione autentycznych gospodarzy, najczęściej niszczały, opuszczone, zamienione na szkoły, biura PGR i mieszkania pracownicze. Jedynie nieliczne przetrwały w stanie niepogorszonym. Zmiany ustrojowe częściowo odmieniły losy tych kompleksów, pozwalając na przeprowadzenie zabiegów rewitalizacyjnych, przywracających pierwotną funkcję, bądź też wprowadzając do tych zespołów nowe formy użytkowe.

Budynki gospodarcze na terenie założeń folwarcznych, wzniesione przeważnie w k. XIX w. i na pocz. XX w., często z charakterystycznymi ceglanyimi elewacjami, poprzez upływ czasu i niedostosowanie do współczesnych wymogów technologicznych, w większości nie spełniają swojej pierwotnej funkcji bądź są nieużytkowane, uległy w mniejszym lub większym stopniu zniszczeniu, zostały przebudowane lub rozebrane, wprowadzono też do nich współczesną zabudowę uzupełniającą, także nowe podziały własnościowe – nowe trwałe ogrodzenia, parcelacja terenu. Nie zostały ujęte w rejestrze zabytków.

Większości obiektów architektonicznych towarzyszyły i tworzyły z nimi kompozycyjnie nierozdzielalną całość parki. Miały one izolować mieszkańców rezydencji od wsi i zabudowań gospodarczych, ale także chronić od wiatrów i być miejscem spacerów dla ich właścicieli oraz oazą zieleni i atrakcyjnym elementem krajobrazu. Zmieniały się wraz z modą i stylami kolejnych epok. Na terenie gminy do rejestru zabytków wpisanych zostało 6 parków, które powstały w okresie od XVIII w. do XIX w., większość w 2 poł. XIX w. Stan zachowania parków jest zróżnicowany, od dobrego po całkowicie zaniedbane. Mimo, iż parki wymagają prac rewitalizacyjnych, większość starodrzewu przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i sanitarnych, a zniszczeniu uległy w większości elementy wyposażenia ruchomego, jak np. rzeźby ogrodowe, to stanowią interesujący element krajobrazu kulturowego wsi. Zespoły rezydencjonalno-parkowe znajdują się w miejscowościach:

BZOWO

Miejscowość Bzowo to dawna wieś folwarczna leżąca na szlaku handlowym prowadzącym z Poznania na Pomorze przez Szamotuły, Lubasz i Czarnków. Bzowo było posiadłością szlachecką dostarczającą zboże na targi w pobliskim Czarnkowie. W XV wieku właścicielami majątku byli Jan Baronowski, następnie Jan Pieniński. Od XVIII w. Bzowo należało do dóbr czarnkowskich

będących w posiadaniu rodu Świniarskich herbu Poraj. Około 1880 roku administracja pruska, w ramach represji za udział Świniarskich w Powstaniu Styczniowym w 1863 r., doprowadziła do przymusowej sprzedaży majątku. Od tego czasu właściciele Bzowa często się zmieniali. Od 1881 r. należało do Florentego Chełmickiego. Na początku XX w. należało do Marii z Szuldrzyńskich Niezychowskiej, a od 1909 r. do jej spadkobierców – małoletnich Karoliny i Jana Niezychowskich herbu Pomian. Później do Karoliny i Teodora Moszczeńskich, a następnie Kazimierza Dzieduszyckiego i od 1936 do 1939 r. Janusza Cegielskiego - aptekarza z Poznania. Pierwotnie niewielki zwarty kompleks pałacowo-parkowy kompozycyjnie składał się z części rezydencjonalnej (pałacu otoczonego parkiem) oraz z usytuowanego od północnego-zachodu podwórza folwarcznego z zabudową gospodarczą wokół obszernego podwórza z dwoma zbiornikami wodnymi. Obecnie dawne budynki zostały w dużym stopniu przebudowane lub zastąpione nowymi realizacjami. W południowo-zachodniej części założenia usytuowano zaś niewielką kolonię mieszkalną pracowników folwarcznych. W rejestrze zabytków ujęto pałac i park.

Pałac wzniesiony ok. 1880 r. w stylu neorenesansowym. Założony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty dach czterospadowym krytym łupkiem. Budynek murowany, elewacje tynkowane, z boniowaniem. W narożu trzykondygnacyjna wieża na planie kwadratu zwieńczona mansardowym dachem z lukarnami. Jej ostatnią kondygnację zdobią arkadowo zakończone okna, blendy okienne i półkoliste naczółki. Elewację frontową zdobi trójosiowy ryzalit mieszczący wejście, o dwóch kondygnacjach opiętych pilastrami, z oknem nad wejściem flankowanym parą kolumn podtrzymujących fragment belkowania, na którym półkolisty naczółek. W elewacji ogrodowej, w osi centralnej umieszczono wieloboczny ryzalit, także mieszczący wejście i również zwieńczony półkolistym naczółkiem. Nad prostokątnymi, ujętymi w opaski oknami dekoracja o motywach roślinnych. Obecnie w pałacu znajdują się biura i mieszkania pracowników Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej. Stan zachowania dostateczny.

Park założony w stylu krajobrazowym w 2 poł. XIX w. o powierzchni 4 ha, z zachowanym układem pierwotnym, aleją dojazdową i starodrzewem, wśród którego okazały "Dąb Mikołaj" - upamiętniający działalność Mikołaja Świniarskiego, właściciela Bzowa. Park na bieżąco pielęgnowany, utrzymany w zadowalającym stanie.

DĘBE

Wieś leżąca w paśmie wysokich wzgórz morenowych, przy szosie Czarnków-Szamotuły, występuje w źródłach historycznych od 1418 r. jako część rozległych dóbr czarnkowskich. Osada dostarczała zboże na targi do Czarnkowa, pozostawała również jedną z letnich rezydencji ówczesnych właścicieli Czarnkowa, Czarnkowskich herbu Nałęcz, później Działyńskich, a w 1701 r. cały majątek nabył Stanisław Leszczyński, wojewoda poznański. Następnym właścicielem był Adam Naramowski, kasztelan śremski, starosta ujski i piłski. W 1 poł. XVIII w. właścicielem Dębego był Wojciech Rokossowski, następnie Gliszczyńscy i Świniarscy herbu Poraj. W rękach Świniarskich majątek pozostawał do połowy XIX w. W 1856 r. córka Emila Świniarskiego i Felicji z Kurczewskich, 19-letnia Michalina Świniarska wyszła za Włodzimierza Wolniewicza. W 2 poł. XIX w. wzniesiono dla nich tutejszy dwór. W 1883 r. Wolniewicz sprzedał dobra liczące 3818 mórg dzierżawcy Kühnowi. Około 1891 r. dzierżawcą Dębego był Boening. W 1900 r. nastąpiła częściowa parcelacja majątku; część gruntów stanowiła nadal pruską domenę państwową, przejętą następnie po 1919 r. przez stronę polską. W 1922 r. pozostałość majątku (ok. 70 ha) została kupiona przez rolnika Jana Kłosa. Dawny zespół dworsko-parkowy zlokalizowany został w południowo-wschodniej części wsi przy drodze do Lubasza. Pierwotnie zajmował większy obszar, w jego skład wchodziło podwórze gospodarcze z licznymi budynkami gospodarczymi. Po częściowej parcelacji pierwotny układ przestrzenny zespołu pozostaje obecnie nieczytelny, a należące do folwarku budynki gospodarcze zostały zniszczone. Pochodzący z 2 poł. XVIII w. okazały drewniany spichlerz przeniesiony został do Wielkopolskiego Parku Etnograficznego nad Jez. Lednickim.

Dwór wzniesiony został w 2 poł. XIX w., dwukondygnacyjny z werandą i środkowym ryzalitem oraz parterowymi przybudówkami-alkierzami, nakryty jest wysokim dachem dwuspadowym z pokryciem dachówką ceramiczną, elewacje zachowały skromny detal architektoniczny, obecnie budynek wymaga remontu; nie jest ujęty w rejestrze zabytków.

Park założony w 2 poł. XIX w., niewielki, o powierzchni 1 ha, z zachowanym starodrzewem, wśród którego występują: buk pospolity, cis – pod ochroną prawną, dąb czerwony, platan oraz buk zwyczajny - odmiana purpurowa. Obecnie w parku na skutek braku pielęgnacji nastąpił nadmierny rozrost samosiewów i dziczyałych krzewów, brak czytelnego układu ścieżek parkowych. Park ogólnie wymaga prac pielęgnacyjno-porządkujących. Zespół dworsko-parkowy stanowi własność prywatną.

KRUCZ

Wieś usytuowana wzdłuż drogi lokalnej, na skraju tzw. Szwajcarii Czarnkowskiej, nad rzeką Gulczanką. Wzmiankowana w źródłach historycznych w 1399 r. jako Johannes de Crocze, później nazywana Krótcz. Początkowo wieś należała do niejakiego Jana z Janów Młyna, później do szlachcica Janowskiego. W 1524 r. właścicielem majątku Krucz był Wojciech Trąmpczyński, a następnie rodzina Włociejewskich. W XVI w. wieś należała do Lubaskich herbu Radwan z Lubasza, a na pocz. XVII w. do rodziny Gorajskich. W XVIII w. kolejnymi właścicielami majątku byli: Miaskowscy i Świniarscy, w 1 poł. XIX w. Szuldrzyńscy. Od 1873 r. Krucz stanowił ośrodek dóbr rodziny Von Pless z Pszczyny, następnie przeszedł na własność Hochbergów z Goraja. Hochbergowie w k. XIX w. założyli tu kopalnię węgla brunatnego. Założenie dworsko-parkowe powstało w 1 poł. XIX w., usytuowane zostało po zachodniej stronie drogi Krucz- Ciszkowo.

Dwór klasycystyczny, wzniesiony ok. 1830 r. i przebudowany w 1939 r., usytuowany w południowej części parku. Budynek murowany z cegły, otynkowany, na wysokiej kamiennej podmurówce, jednokondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty wysokim dachem naczółkowym pokrytym dachówką z trzema oknami powiekowymi. Elewacje ze skromnym klasycystycznym wystrojem: narożne boniowania, gzymsy i lizeny. Fasada poprzedzona małym gankiem z trójkątnym naczółkiem, wspartym na dwóch kolumnach. Budynek w dobrym stanie, po termomodernizacji z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii.

Park krajobrazowy otaczający dwór założony w 1 poł. XIX w. Kompozycję przestrzenną, tworzą polany widokowe, trzy stawy, cieki wodne, sad, warzywnik, podjazd z gazonem oraz starodrzew złożony z dębów, buków, jesionów, klonów, kasztanowców, lip i topoli. Nowe nasadzenia drzew iglastych i formowanych krzewów w otoczeniu dworu, założone nowe ścieżki spacerowe i rozpoczynającą się na terenie parku ścieżkę przyrodniczo-leśną z tablicami edukacyjnymi. Park na bieżąco pielęgnowany, dobrze utrzymany.

Zespół dworski jest własnością Nadleśnictwa Krucz.

LUBASZ

Miejscowość wzmiankowana w źródłach pisanych w XIII w, stanowiła wówczas siedzibę rodu rycerskiego Radwan, którego przedstawiciele przyjęli z czasem nazwisko Lubaskich herbu Radwan. W 1288 r. wymieniany jest kasztelan Bodzanta Lubaschky, następnie w 1505 r. w źródłach pojawia się

Domasław Lubaski. Na pocz. XVI w. Lubasz był przez krótki czas siedzibą rodu Przosnów, później przeszedł na własność Gorajskich, którzy w 1546 r. wzniesli nową siedzibę – najprawdopodobniej drewniany – dwór. W XVIII w. Lubasz został własnością rodziny Miaskowskich herbu Bończa. To właśnie od rodu Miaskowskich rozpoczął się okres intensywnego rozkwitu Lubasza. Pierwszy z rodu – Wojciech Maksymilian, chorąży kaliski, później kasztelan kaliski i poznański wybudował w 1756 r. okazałą, murowaną, barokową rezydencję otoczoną parkiem, w miejscu drewnianego dworu poprzednich właścicieli Lubasza. Jego spadkobiercy sprzedali posiadłość w 1831 roku Józefowi Szułdryńskiemu herbu Zadora. Wówczas posiadłość została przebudowana z zastosowaniem form klasycystycznych, następnie w 1911 r. ponownie przebudował ją Mieczysław Szułdryński, nie zmieniając jednak stylistyki obiektu, według projektu poznańskiego architekta Stanisława Mieczkowskiego. Utworzono wtedy na całej jej długości podcień o dziewięciu tokańskich kolumnach, wspartych na wysokiej, równej cokołowi budynku, podmurówce. Również w tym czasie wzniesione zostały nowe budynki gospodarcze folwarku: wozownia i stajnia, stelmacharnia oraz budynki mieszkalne dla pracowników folwarcznych. W skład folwarku wchodziła wówczas również cegielnia i gorzelnia (rozebrana, obecnie na jej miejscu wzniesione współczesne domy mieszkalne). Syn M. Szułdryńskiego, imiennik ojca, był właścicielem posiadłości do 1939 r. Zespół pałacowo-parkowy usytuowany jest w południowo-wschodniej części wsi. Pałac otoczony parkiem stanowi wyodrębnioną kompozycyjnie reprezentacyjną część założenia, podwórze gospodarcze z budynkami folwarcznymi usytuowane zostało z boku, w pewnym oddaleniu. Obszerne podwórze gospodarcze z zachowaną dawną nawierzchnią brukową, założone zostało na rzucie prostokąta. Z dawnej zabudowy gospodarczej pozostały już nieliczne obiekty: wozownia i stajnia oraz stodoła. W południowo-zachodnim narożniku usytuowana jest oficyna pałacowa.

Pałac murowany, otynkowany, na rzucie zbliżonym do litery L, parterowy, wysoko podpiwniczony, nakryty wysokim dachem naczółkowym z dachówki ceramicznej, z podcieniem wspartym na tokańskich kolumnach. Kolumny wraz z belkowaniem i gzymsem podtrzymują okap dachu, w którym, w środkowej partii, zaprojektowano trójkątny naczółek akcentujący główne wejście i obejmujący trzy osie elewacji. Elewacje budowli zdobione boniowaniem. Prostokątne otwory okienne o regularnym układzie są ujęte w obramienia. Jedynie w szczytach elewacji bocznych wprowadzono okna półkoliste,

doświetlające poddasze. Główne wejście, poprzedzone wachlarzowymi schodami prowadzącymi na wysoki parter, flankowane jest parami przyściennych tokańskich kolumn. Nad wejściem umieszczono herb Zadora Szuldrzyńskich oraz daty: 1546 (domniemany rok budowy najstarszego dworu), 1756 oraz 1911. Frontem barokowej budowli, a również klasycystycznej po przebudowie, była jego elewacja wschodnia (obecnie tylna) z okazałym czterokolumnowym portykiem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. Nad znajdującym się tutaj dawnym, głównym wejściem, zachowała się marmurowa tablica z łacińskim napisem odnoszącym się do dziejów wsi i majątności, z datą 1756 oraz literami WMBMWK (Wojewoda Maksymilian Bończa Miaskowski Wojewoda Kaliski). Pałac w stanie zadowalającym.

Oficina klasycystyczna, zbudowana w pobliżu pałacu w 1835 r. przez Szuldrzyńskich, przebudowana w 1930 r. Budynek murowany, otynkowany, wzniesiony na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, z niską kondygnacją przyziemia i znacznie wyższym piętrem, zwieńczony naczółkowym dachem. W osi elewacji frontowej okazały portyk o dwóch parach tokańskich kolumn, wspartych na murowanej balustradzie wachlarzowych schodów, prowadzących na górną kondygnację, gdzie usytuowane zostało główne wejście. W trójkątnym naczółku wieńczącym portyk eliptyczna płycina, dawniej zapewne z herbem Szuldrzyńskich. Oficina nieużytkowana, w stanie dostatecznym.

Park rozległy o pow. ok. 19 ha, z licznymi wodami powierzchniowymi, przylegający do jeziora, rozplanowany w XVIII w., powiększany w 1840 r., uzupełniany i przekształcony w ciągu XIX w. w stylu krajobrazowym, z zachowanym na jego terenie wysokim, stożkowatym kopcem średniowiecznego grodziska i śladami wałów oraz fosy. Południowa część parku ze stawem zachowała ślady dawnego ogrodu włoskiego z regularnym układem alei, głównie bukowo-grabowych i jesionowych. Obecnie zachowany w dawnych granicach posiada bogaty gatunkowo drzewostan z licznymi okazami drzew o cechach pomników przyrody, w tym platany, kasztanowce, dęby, buki, jesiony, klony, robinie akacjowe. Pałac, przed którym wydzielono rozległy, utwardzony plac, znajduje się na wydzielonej działce części parku o pow. 3,6 ha. Ta część parku względnie dobrze utrzymana. Zespół pałacowo-parkowy stanowi własność prywatną. Pozostała część parku podzielona geodezyjnie pomiędzy wielu właścicieli; część historycznego założenia została zabudowana (osiedle mieszkaniowe, ośrodek wypoczynkowy).

SŁAWNO

Wieś wspomiana w dokumentach z lat 1386 – 99, kiedy to w aktach grodzkich zapisano nazwisko właścicieli, noszących nazwisko Sławińscy. Wśród późniejszych właścicieli byli m.in. Trąpczyńscy, Radomscy oraz Kielczewscy. Od 1816 r. Sławno należało do Wincentego Dulińskiego. W latach 80-tych XIX w. dziedzicem majątku został Stefan Dubliński, który podniósł gospodarkę na wysoki poziom, w tym też czasie zbudowano murowany pałac i założono park. W skład sławieńskiego majątku wchodziły też folwarki: Dolinowo, Kamionka i Zmysłowo oraz leśniczówki: Brzeg i Jaglina. W oparciu o łąki dworskie prowadzono intensywną hodowlę bydła, działały maślarnia i fabryka serów oraz gorzelnia i cegielnia. Od początku XX. stulecia do 1939 r. właścicielem Sławna był ród Plewkiewiczów; ostatnim przedwojennym właścicielem był Jan Plewkiewicz.

Pałac wzniesiony ok. 1880 r., murowany, tynkowany, w stylu renesansu francuskiego, na rzucie prostokąta, parterowy, z użytkowym poddaszem. Elewacje z zachowanym detalem architektonicznym. W fasadzie na osi pseudoryzalit z trójkątnym naczółkiem poprzedzony gankiem wspartym na kolumnach, w elewacji tylnej również pseudoryzalit. Budynek nakryty wysokim dachem mansardowym z lukarnami. W ostatnim czasie odnowiono elewacje i stolarkę okienną. Stan zachowania dobry.

Park okalający pałac, założony w 2 poł. XIX w. Zachowany starodrzew, w tym pomnikowe okazy dębów, platany, kasztanowce, jesiony, wiąz i modrzew. Najstarsze drzewa znajdują się w sąsiedztwie pałacu oraz przy stawie. W otoczeniu pałacu współczesne nasadzenia drzew iglastych i formowanych krzewów. Stan zachowania zadowalający.

Zespół pałacowo-parkowy mieści siedzibę Spółdzielni Produkcji Rolnej w Sławnie.

STAJKOWO

Wieś wzmiankowana w źródłach pisanych w 1580 r., rozlokowana nad Gulczanką. Należała wówczas do Bobolickich. O kolejnym właścicielu, Kazimierzu Garczyńskim, dokumenty wspominają dopiero w XVIII w. Wtedy też został wzniesiony dwór szachulcowy. W 1 poł. XIX w. do korpusu dworu dobudowano w narożnikach dwa murowane niższe alkierze, zaś w 2 poł. XIX w. murowaną przybudówkę do zachodniej elewacji alkierza północnego. Od roku 1877 właścicielem dóbr był Alwin Abrahamsohn z Berlina, który posiadłość dworską nazwał „Bismarckshöhe”. Na terenie folwarku działały: cegielnia, torfiarnia, fabryka krochmalu i fabryka serów. Abrahamsohn na terenie parku

wydzilił teren pod cmentarz ewangelicki. Po I wojnie światowej majątek przeszedł w ręce Włodzimierza Raczyńskiego. Po bankructwie Raczyńskiego ok. 1930 roku posiadłość przejęta została przez Bank Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu. Ostatnim przed II wojną światową właścicielem Stajkowa był Zdzisław Orłowski. W 1954 r. utworzono Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną, a dwór zamieszkały był przez jej członków. Po 1956 r. był już zupełną ruiną i ostatecznie w 1963 r. jego korpus główny został rozebrany. Pozostały, rozbudowany w l. 60 XX w., alkierz południowy pełni funkcję mieszkalną, północne przybudówki w ruinie.

Park założony w 2 poł. XIX w., na powierzchni ok. 11 ha, na terenie rozciągającym się poniżej dawnego dworu, pierwotnie składał się z części północnej utrzymanej w stylu krajobrazowym oraz części południowej utrzymanej w naturalnym leśnym charakterze. W historycznych przekazach z 2 poł. XIX w. park w wymieniany jest jako wspaniały przykład sztuki ogrodowej. Do 1967 r. park wraz z dworem należały do Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej Stajkowo, później zdewastowany park został podzielony. Część południowa o pow. ok. 5 ha, wraz z cmentarzem ewangelickim, przeszła na własność Gminy Lubasz. Część północną włączono do podwórza gospodarczego. W tym okresie nastąpiły największe zniszczenia drzewostanu parkowego. Obecnie w parku widoczne jeszcze są ślady dawnej kompozycji ogrodowej: główne osie widokowe, aleje i szpalery oraz pojedyncze, soliterowe okazy drzew oraz starodrzew o parametrach pomnikowych. W południowo-wschodniej części parku pozostały ślady po dawnym cmentarzu ewangelickim z ok. 1877 r. Obecnie teren parku bardzo zaniedbany. Część północna stanowi własność Spółdzielni Produkcji Rolnej z siedzibą w Sławnie, część południowa jest własnością Gminy Lubasz.

ZABYTKI TECHNIKI

DĘBE

Na terenie gminy znajduje się jeden obiekt wiejskiej architektury przemysłowej, zabytek techniki wpisany do rejestru zabytków. Jest to drewniany wiatrak koźlak, stanowiący najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, położony na południe od miejscowości Dębe, na wzniesieniu po zachodniej stronie drogi z Czarnkowa do Lubasza i Wronek. Został tutaj przywieziony w poł. XIX w. z Oporowa k. Wronek. Należał do młynarskiej rodziny Szczepańskich /niektóre źródła podają nazwisko Szczepskich/, która prześladowana przez władze pruskie, zdecydowała przenieść się w te strony. W 1889 roku wiatrak kupił młynarz Marcin Szypa, który za pomocą

własnoręcznie skonstruowanej łuszczarki, produkował słynną na całą okolicę kaszę. W okresie II wojny światowej wiatrak był użytkowany przez Niemca Beniamina Bryksa, który doprowadził do dewastacji części wyposażenia. Po wojnie cały majątek stał się własnością młynarza Stanisława Szypy, syna Marcina Szypy, który prowadził działalność do 1950 r. W 2010 r. zdewastowany wiatrak wraz z działką został odkupiony przez Gminę i wyremontowany, zagospodarowano też przyległy teren, z dotacji gminnej i środków zewnętrznych.

Wiatrak z 1 poł. XIX w., wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu. Prostokątną, trójkondygnacyjną bryłę nakrywa dach naczółkowy, kryty gontem. Ściany wykonano w konstrukcji szkieletowej, z drewna sosnowego, z zewnątrz oszalowanej pionowo deskami z listwowaniem. Kozioł wykonany z drewna dębowego, składający się z dwóch krzyżujących się podwalin, posadowiony na 8 dużych kamieniach, wkopanych głęboko w grunt. Korpus osadzony na koźle za pomocą wykonanych z drewna sosnowego dwóch równoległych belek izbicowych i mącznicy odwróconych o 90 stopni. Od frontu, na końcu wału napędowego, wspartego na belkach poprzecznych ścian wietrznej i mącznej, osadzone jest śmigło o płachtowym zapierzeniu skrzydeł. W ścianie mącznej na wysokości drugiej kondygnacji znajdują się prostokątne drzwi, do których prowadzą zewnętrzne schody. Przed drzwiami - pomost wsparty na ozdobnie opracowanych końcówkach belek izbicowych. Ściana mączna zwieńczona wysuniętym nawiasem o ozdobnie wyciętej dolnej krawędzi odeskowania. We wnętrzu zachowały się wszystkie mechanizmy robocze. Obiekt w bardzo dobrym stanie, obecnie pod opieką Gminnego Ośrodka Kultury w Lubasz.

CMENTARZE

Osobną, specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy gminy są cmentarze - miejsca pochówku mieszkańców, tworzące pewnego rodzaju kronikę dziejów gminy i stanowiące „sacrum” z jego zachowanymi elementami. Na terenie gminy Lubasz oprócz katolickich znajdują się również cmentarze ewangeliczne, wymagające generalnie szerokich prac porządkowych, założone na przestrzeni XIX w. – w Jędrzejewie, Klempiczu, Kruteczku, Miłkówku, Sokołowie, Stajkowie oraz żydowski w Lubasz. Do rejestru zabytków wpisane zostały: cmentarz przykościelny w Lubasz (opisany w zespole kościelnym), cmentarz ewangelicki w Klempiczu i cmentarz żydowski w Lubasz.

KLEMPICZ

W tej niewielkiej położonej wśród lasów Puszczy Noteckiej wsi, przy

drodze Czarnków – Szamotuły, wzmiankowanej w źródłach pisanych w 1499 r., stanowiącej własność szlachecką, która od 1873 r. do II wojny światowej wchodziła w skład rozległego majątku ziemskiego Krucz-Goraj, należącego do bocznej linii książęcej rodziny von Hochberg, założono w połowie XIX w., w południowo-zachodniej części wsi, niewielki (pow. 0,35 ha) cmentarz ewangelicki. Obecnie nieczynny, posiada regularny charakter rozplanowania i czytelny zarys granic oraz zachowany dawny drzewostan. Nagrobki czytelne choć zniszczone, częściowo przemieszczone, obramienia mogił porośnięte mchem. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1892 r. Własność Gminy Lubasz.

LUBASZ

Cmentarz żydowski założony w XVII w., w zachodniej części wsi, po północnej stronie drogi z Lubasza do Nowiny, przy ul. Ustronnej, na wyniesionym terenie porośniętym trawą, o powierzchni 0,38 ha. Zachowany czytelny zarys granic oraz nielicznych macew, częściowo zachowanych fragmentarycznie, z których najstarsza posiada inskrypcję z datą 1677 r. - nagrobek Fajgelke córki Jehudy Akiby, brak starodrzewu. W pierwszej dekadzie XXI w. został uporządkowany przez młodzież szkolną z zespołu szkół „Edukacja Lubasz”, ogrodzony i oznakowany. Własność Gminy Lubasz. Utrzymany w dobrym stanie.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Lubasz nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiernie ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów

w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miasta lub wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie, pałacowe i folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą

gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Najgorsze są niszczące formy eksploatacji i użytkowania mające charakter rabunkowy, jak np. wykorzystywanie parku jako terenu pastwiskowego, składowiskowego lub miejsca wyrębu w celu pozyskiwania drewna. Niekorzystne jest także wprowadzanie nowych elementów, sprzecznym z charakterystycznym układem zabytkowym parku, wśród których do najczęściej spotykanych zaliczyć można niewłaściwie lokalizowane i zakładane boiska sportowe, parkingi, ujęcia wody itp. W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne cmentarze ewangelickie. Stanowią one ważny element krajobrazu kulturowego. Miejsca te odznaczają się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius loci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy czy podziały narodowościowo – społeczne. Fakt istnienia zjawiska zwanego duchem miejsca obliguje nas do jego zachowania i ocalenia, zarówno tego, co współtworzy ową indywidualną jakość, jak i całego kontekstu.

Niestety, obecny stan zachowania nieczynnych cmentarzy ewangelickich nie jest najlepszy. Wiele z nich znajduje się w pewnym oddaleniu od zabudowań. Przyczyną takiego stanu jest brak opieki wynikający z zapomnienia lub nieobecności rodzin osób tam pochowanych, część z nich w okresie powojennym poddawana była dewastacji. Tereny często zarośnięte, co powoduje brak czytelności rozplanowania obiektu (granice, układ kwater), a architektura

nagrobna zniszczona w wyniku upływu czasu lub celowego niszczenia, zachowana fragmentarycznie, przemieszczona. Dość liczne, choć zaniedbane i zniszczone nagrobki znajdują się jeszcze na terenie cmentarzy w Klempiczu i Kruteczku oraz na terenie parku w Stajkowie. Na cmentarzu w Miłkówku brak jakichkolwiek śladów dawnych pochówków. Celem niniejszego programu jest m.in. zwrócenie uwagi na los nieczynnych cmentarzy ewangelickich, których stan dzisiejszy jest niezadowalający lub zły, mimo uznania tych obiektów za zabytkowe.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Lubasz wykonała w 2016 r. karty gminnej ewidencji zabytków nieruchomości zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tekst

jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 56). Gminna ewidencja zabytków nieruchomych przyjęta została Zarządzeniem Nr 54.2016 Wójta Gminy Lubasz z dnia 16 czerwca 2016 r.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, do końca 2022 r., wykonane zostaną karty adresowe gminnej ewidencji zabytków archeologicznych.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe, uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „*Programu opieki nad zabytkami gminy Lubasz na lata 2022-2025*” oraz sprawozdań z ich realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic

- zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
 - współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
 - organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
 - popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
 - propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
 - merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
 - zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych (prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych),
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy Lubasz; zasady udzielania i rozliczania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XXX/345/10 Rady Gminy Lubasz z dnia 10 listopada 2010 r. W latach 2011-2021 wsparcie finansowe otrzymała Parafia Rzymskokatolicka św. Narodzenia NMP w Lubaszcu – wymiana ławek w kościele (40.000,00 zł), remont dachu (15.000,00 zł), remont schodów na wieżę (15.000,00 zł), konserwacja drewnianej balustrady oraz murowanej empyry chóru muzycznego (15.000,00 zł), prace konserwatorsko-restauratorskie ołtarza bocznego p.w. Ukrzyżowania

(15.000,00 zł), prace konserwatorsko-restauratorskie ołtarza bocznego p.w. św. Wawrzyńca (15.000,00 zł.),

- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach nie będących własnością Gminy Lubasz, ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytkach nie będących własnością Gminy Lubasz,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej, (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, nowe nasadzenia drzew i krzewów, ławki, oświetlenie),
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:
 - rewaloryzacja parku w Stajkowie; uporządkowanie zieleni, prace pielęgnacyjne i sanitarne drzewostanu, budowa ciągów komunikacyjnych i spacerowych, wzbogacenie gatunkowe drzewostanu parkowego nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych, wyposażenie obiektu w typowe elementy niezbędne do jego właściwego funkcjonowania tj. oświetlenie, ławki i kosze na odpadki, tablica informacyjna o historii obiektu, zabezpieczenie zachowanych nagrobków na terenie cmentarza; opracowanie inwentaryzacji zieleni parkowej oraz projektu rewaloryzacji założenia parkowego planowane jest na 2022 r., realizacja od 2023 r. Zakres prac uwarunkowany będzie każdorazowo konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na ten cel oraz środkami uzyskanymi ze źródeł zewnętrznych;
- uporządkowanie zieleni, zabezpieczenie historycznych nagrobków, oznakowanie nieczynnych cmentarzy ewangelickich w miejscowościach:

Klempicz, Miłkówko, Kruteczek, Jędrzejewo,

- systematyczne prace porządkowe na terenie cmentarza żydowskiego w Lubaszcu,
- podejmowanie działań o dofinansowanie prac przy zabytkach będących własnością Gminy z funduszy zewnętrznych – rewaloryzacja parku dworskiego w Stajkowie.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczystego krajobrazu, w którym odnajdujemy

harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Lubasz malowniczo położonej na skraju Puszczy Noteckiej, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, bogata flora i fauna, dostępność komunikacyjna i niezbyt odległe położenie od aglomeracji poznańskiej z lotniskiem, obiekty architektury rezydencjonalnej i znanego sanktuarium z kultem maryjnym, udostępniany drewniany wiatrak - jeden z nielicznie dobrze zachowanych w Wielkopolsce, wielość małych obiektów kultowych, znane postaci historyczne, ślady wielokulturowości, zagospodarowane turystycznie tereny nad jeziorem Lubaskim, klub jeździecki w Nowinie, imprezy cykliczne, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy.

Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, a współpraca w ramach Czarnkowsko-Trzcianeckiej Lokalnej Grupy Działania przynosi wymierne korzyści, w tym promujące region, jego tożsamość kulturową i rozwój turystyki.

Przecinające tereny gminy lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne to przykład współdziałania między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, wiodą do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, z uwzględnieniem obiektów zabytkowych i cennych terenów przyrodniczych, wymienionych w poprzednich rozdziałach. Wśród szlaków występują, m.in.:

- ❖ *TRANSWIELKOPOLSKA TRASA ROWEROWA*, odcinek północny wiodzie ze stolicy Wielkopolski do najbardziej wysuniętej na północ gminy w województwie wielkopolskim – Okonka, uwzględnia lokalne atrakcje przyrodnicze i historyczne. Inne trasy rowerowe znajdujące się na terenie gminy stanowią jej połączenie z Międzynarodową Trasą Rowerową Euro

Route "R-1" oraz trasą "R-4" - "Szlaki parków narodowych i krajoznawczych", jej odcinki oznaczono:

- a) niebieski, TTR wiedzie przez miejscowości powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego: Tarnówko – Młynkowo – Jędrzejewo – Prusinowo – (szlak łącznikowy) Lubasz – Goraj Zamek – Dębe – Czarnków – Kuźnica Czarnkowska – Radolinek – Radolin – Teresin – Trzcianka – Kochanówka – Łomnica – Kępa – Pokrzywno;
- b) odcinek zielony wiedzie przez: Szamotuły - Obrzycko - Lubasz - Czarnków - Radolin - Trzcianka - Niekursko.
- *SZLAK ROWEROWY*, dł. 23 km: Lubasz - Stajkowo - Klempicz – Obrzycko;
- *ROWEROWA PĘTLA*, dł. 28 km: Lubasz - Goraj Zamek - Krucz - Kruteczek - Nowina – Lubasz;
- *SZLAK PIESZY NIEKURSKO – KLEMPICZ*, dł. 56 km, obejmuje miejscowości: Niekursko – Jezioro Sarcz – Trzcianka – Teresin – Radolin – Radolinek – Kuźnica Czarnkowska – Czarnków – Goraj Zamek – Lubasz – Stajkowo – Klempicz;
- *SZLAK ZIELONY*, pieszy, dł. ok. 89 km: Szamotuły - Szczuczyn - Grabówiec - Kobylniki - Słopanowo - Obrzycko - Klempicz - Czarnków – Trzcianka – Niekursko;
- ✓ *ŚCIEŻKA PRZYRODNICZO-LEŚNA* w Nadleśnictwie Krucz (piesza ok. 5 km, piesza lub rowerowa ok. 12 km oraz rowerowa ok. 20 km), zaczyna się na terenie siedziby nadleśnictwa, w parku w Kruczu i dalej wiedzie przez tereny leśne. Na jednym z przystanków ścieżki znajduje się rezerwat przyrody Wilcze Błoto.

Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt np. tematyczny szlak kulturowy związany ze znanymi rodami i ich rezydencjami lub w porozumieniu z sąsiednimi gminami „szlak napoleoński”, obejmujący miejscowości, w których przebywał Napoleon bądź osoby z nim związane np. Bzowo czy szlak poświęcony Powstańcom Wielkopolskim. Tereny cenne przyrodniczo zachęcają do utworzenia kolejnych ścieżek: w oparciu o klub jeździecki ścieżka konna, nordic walking, narciarstwa biegowego czy dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład turystyki fotograficznej i realizacji idei tzw. birdwatchingu-obszerności ptaków. Gmina mogłaby także

wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. wykorzystując rocznice historycznych wydarzeń czy związanych z gminą postaci historycznych. To tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych, w porozumieniu z właścicielami nieruchomości i organem konserwatorskim, wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom. Na terenie gminy Lubasz, agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a przykłady jej realizacji znajdziemy w wielu miejscowościach, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący

sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Lubasz wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,

- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce

dziedzictwa kulturowego,

- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;

- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może

złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <https://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <https://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 4) wykonaniu trawników,
- 5) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 6) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 7) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <https://www.wfosgw.poznan.pl>

6. Powiatu Czarnkowsko-Trzcianeckiego

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Czarnkowsko-Trzcianeckiego określone zostały w Uchwale Nr XI/96/2011 Rady Powiatu Czarnkowsko-Trzcianeckiego z dnia 27 września 2011 r.

Witryna internetowa: <https://www.czarnkowsko-trzcianecki.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

Uzasadnienie

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki na zabytkami nakłada na gminę art.87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2021r.,poz. 710 ze zmianami). Mówi on, że Wójt Gminy sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Z realizacji Programu, Wójt Gminy sporządza sprawozdanie co dwa lata, które przedstawia radzie miasta (art.87 ust.5). Pozytywna opinia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znak WWKZ.5120.13457.2.2021 z dnia 27.12.2021r., pozwala na podjęcie niniejszej uchwały.